

اقتصاد روستایی ایران

حساب تولید بخش‌های اقتصاد در حوزه روستایی

سال ۱۳۹۳

مرکز آمار ایران

گروه پژوهشی آمارهای اقتصادی

زمستان ۱۳۹۵

به نام خداوند جان و خرد

پیش‌گفتار

حساب تولید روستایی مجموعه‌ای از حسابداری جامع بر اساس الگوی سیستم حساب‌های ملی است که به صورت جامع و هدفمند مطالعه کمی و منظم فعالیت‌های اقتصادی روستا را برای یک دوره زمانی معلوم، معمولاً یک سال، امکان‌پذیر می‌سازد. به عبارت دیگر نقشی را که حساب‌های ملی در سطح کل کشور به عهده دارد، حساب‌های روستا همان نقش، اهمیت و کاربرد را در سطح روستایی عهده‌دار است. از نظر اهمیت و کاربرد نیز، حساب‌های روستایی، نقش شایان توجهی را در برنامه‌ریزی روستایی، بررسی عملکرد اقتصاد روستایی و تحلیل امکانات و پتانسیل‌های روستایی به عهده دارد. به طوری که تحقق اهداف برنامه‌ریزی روستایی بدون استفاده از یافته‌ها، شاخص‌ها و متغیرهای حساب‌های روستایی امکان‌پذیر نیست.

مرکز آمار ایران به عنوان مرجع تهیه و انتشار آمارهای رسمی جمهوری اسلامی ایران همواره طی سال‌ها متمادی در تهیه و انتشار اصلی‌ترین آمارهای رسمی کشور پرداخته است. این سومین گزارش حساب‌های ملی در تفصیلی‌ترین سطوح منطقه‌ای یعنی در سطح حوزه روستایی تهیه شده است. از آن‌جا که روستاها از اجزای پایه‌ای و اساسی هر جامعه هستند و گام برداشتن در مسیر توسعه و تعالی همه‌جانبه بدون توجه ویژه به این جزء اساسی ممکن نخواهد بود و همچنین با توجه به اهمیت و کاربردهای حساب تولید اقتصاد حوزه روستایی به خصوص در قانون برنامه پنجم و تدوین برنامه ششم در برنامه‌ریزی برای توسعه روستایی مهم تلقی می‌شود، مرکز آمار ایران با همکاری پژوهشکده آمار و معاونت توسعه روستایی مناطق محروم کشور برای دومین بار تهیه حساب تولید اقتصاد در بخش روستایی را برای سال ۱۳۹۲ و ۱۳۹۳ در دستور کار خود قرار داده است.

در این جا لازم می‌دانند از زحمات بی‌شائبه همکارانی که به طور مستقیم در تهیه حساب تولید اقتصاد روستایی مشارکت داشته‌اند، تشکر و قدردانی نماید. اسامی افرادی که در تصمیم‌گیری‌ها، برنامه‌ریزی، مدیریت، نظارت و مراحل انجام محاسبه‌ی حساب تولید اقتصاد روستایی سال ۱۳۹۳ به طور مستقیم شرکت و همکاری داشته‌اند به شرح زیر است که بدین وسیله از ایشان سپاسگزاری می‌شود:

آقای کوروش جوادی پاشاکی مجری طرح
آقای دکتر نادر حکیمی‌پور مدیرگروه آمارهای اقتصادی پژوهشکده‌ی آمار
آقای دکتر محمدصادق علی‌پور عضو هیأت علمی پژوهشکده‌ی آمار ایران
آقای دکتر ایوب فرامرزی، معاون پژوهشی پژوهشکده‌ی آمار
آقای جواد حسین‌زاده معاون اقتصادی و محاسبات ملی، مرکز آمار ایران
آقای دکتر محمد نورمحمدی رئیس پژوهشکده‌ی آمار ایران
آقای علیرضا زاهدیان معاون طرح‌های آماری و آمارهای ثبتي، مرکز آمار ایران

آقای دکتر نعمت‌الله رضایی معاون برنامه‌ریزی و زیربنایی، معاونت توسعه روستایی و مناطق محروم کشور
خانم سپیده صالحی مدیرکل دفتر حساب‌های اقتصادی، مرکز آمار ایران
آقای مهندس محمدصادق مهدوی خرمی

در پایان از حمایت‌های جناب آقای دکتر سید ابوالفضل رضوی، معاون محترم توسعه روستایی و مناطق محروم کشور و همچنین از مساعدت و همکاری کارشناسان دفاتر شاخص قیمت‌ها و روش‌شناسی آماری و طرح‌های نمونه‌گیری مرکز آمار ایران، پژوهشکده‌ی آمار و معاونت توسعه روستایی و مناطق محروم کشور که طی این مسیر از مشاوره و راهنمایی‌های آن‌ها بهره‌گرفته شده است و در پیشبرد این امر مهم مشارکت داشته‌اند، صمیمانه تشکر و قدردانی می‌شود.

و من... التوفیق

امید علی پارسا

رئیس مرکز آمار ایران

فهرست مطالب

۹	فصل ۱. کلیات
۹-۱-۱-۱	مقدمه
۱۰-۲-۱	تعاریف و مفاهیم
۱۰-۲-۱-۱	تولید اقتصادی
۱۰-۲-۱-۲	حد و مرز تولید در نظام حساب‌های ملی
۱۱-۲-۱-۳	کالاها
۱۱-۲-۱-۴	خدمات
۱۲-۲-۱-۵	ستانده
۱۴-۲-۱-۶	مصرف واسطه
۱۴-۲-۱-۷	مصرف سرمایه‌ی ثابت
۱۴-۲-۱-۸	ارزش‌افزوده
۱۵-۲-۱-۹	انتقالات
۱۵-۲-۱-۱۰	مالیات‌ها و یارانه‌ها
۱۶-۲-۱-۱۱	جبران خدمات کارکنان
۱۷-۲-۱-۱۲	مصرف نهایی خانوار
۱۷-۲-۱-۱۳	مصرف نهایی دولت
۱۸-۲-۱-۱۴	تشکیل سرمایه‌ی ثابت ناخالص
۱۹-۲-۱-۱۵	انواع ارزش‌گذاری
۲۰-۲-۱-۱۶	ارزش‌گذاری‌های ممکن
۲۱-۲-۱-۱۷	ستانده احتسابی واسطه‌گری‌های مالی (FISIM)
۲۲-۲-۱-۱۸	محصول ناخالص داخلی و ارزش‌افزوده ناخالص
۲۲-۳-۱	طبقه‌بندی بین‌المللی استاندارد کلیه‌ی رشته‌ی فعالیت‌های اقتصادی (ISIC)
۲۵	فصل ۲. مبانی نظری و اصول کلی حساب تولید اقتصاد روستایی
۲۵-۱-۲	مقدمه
۲۵-۲-۲	مبانی نظری حساب تولید روستایی
۲۶-۱-۲-۱	اقتصاد روستایی
۲۶-۳-۲	کاربرد نظام حساب‌های ملی، منطقه‌ای و حساب اقتصاد روستایی

۲۸	۴-۲- اصول کلی حساب تولید اقتصاد روستا
۲۸	۲-۴-۱- اصل اقامت
۲۹	۲-۴-۲- اصل منطقه‌ای (حوزه روستایی)
۲۹	۲-۴-۳- قلمرو منطقه
۳۰	۲-۵-۵- روش‌های گردآوری اطلاعات حساب تولید اقتصاد روستایی
۳۱	۲-۵-۱- روش جزء به کل
۳۱	۲-۵-۲- روش کل به جزء
۳۱	۲-۵-۳- روش مختلط
۳۳	فصل ۳. یافته‌ها
۳۳	۳-۱- مقدمه
۳۴	۳-۲- نتایج
۳۵	۳-۲-۱- ساختار اقتصاد روستایی
۳۶	۳-۲-۲- ساختار اقتصاد شهری
۳۸	۳-۲-۳- سهم ارزش‌افزوده رشته فعالیت‌های اقتصادی به تفکیک بخش‌های تولیدکننده کالا و خدمات
۳۹	۳-۲-۴- ستانده، مصرف واسطه و ارزش‌افزوده بخش‌های اقتصاد روستایی
۴۰	۳-۲-۵- تولید ناخالص داخلی سرانه به تفکیک شهری و روستایی
۴۰	۳-۲-۶- سهم اقتصاد شهری و روستایی از بخش‌های اقتصاد تولیدی و خدماتی
۴۱	۳-۲-۷- ارزش‌افزوده بخش‌های اقتصادی کل کشور، شهری و حوزه روستایی بدون نفت
۴۲	۳-۲-۸- ارزش‌افزوده بخش‌های اقتصادی حوزه روستایی بدون نفت
۴۵	فصل ۴. نتیجه‌گیری
۴۷	مرجع‌ها

فهرست جدول‌ها

- جدول ۱-۲- تقسیمات کشوری تا پایان سال ۱۳۹۳ ..... ۳۰
- جدول ۱-۳- ارزش افزوده بخش‌های اقتصاد روستایی و شهری به تفکیک رشته فعالیت‌های اقتصادی در سال ۱۳۹۳ ..... ۳۴
- جدول ۲-۳- ارزش افزوده بخش‌های اقتصاد روستایی به قیمت جاری و سهم ارزش افزوده هر یک از بخش‌های اقتصاد روستایی به کل تولید روستایی (میلیارد ریال و درصد) سال ۱۳۹۳ ..... ۳۵
- جدول ۳-۳- ارزش افزوده بخش‌های اقتصاد شهری به قیمت جاری و سهم ارزش افزوده هر یک از بخش‌های اقتصاد شهری به کل تولید شهری (میلیارد ریال و درصد) سال ۱۳۹۳ ..... ۳۷
- جدول ۴-۳- سهم تولید ناخالص داخلی به تفکیک تولیدی و خدماتی در سطح ملی و برحسب مناطق شهری و روستایی در سال ۱۳۹۳ (درصد) ۳۱
- جدول ۵-۳- سهم ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی به تفکیک تولیدی و خدماتی در مناطق شهری و روستایی در سال ۱۳۹۳ (میلیارد ریال) ۳۸
- جدول ۶-۳- ستانده، مصرف واسطه و ارزش افزوده روستایی به تفکیک رشته فعالیت‌ها در سال ۱۳۹۳ - میلیارد ریال ۳۹
- جدول ۷-۳- تولید ناخالص داخلی سرانه به تفکیک شهری و روستایی در سال ۱۳۹۳ ..... ۴۰
- جدول ۸-۳- سهم اقتصاد روستایی و شهری از رشته فعالیت‌های تولیدی و خدماتی در کل کشور (درصد) ۴۰
- جدول ۹-۳- ارزش افزوده بخش‌های اقتصاد روستایی بدون نفت، به قیمت جاری - میلیارد ریال/ سال ۱۳۹۳ ..... ۴۲
- جدول ۱۰-۳- ارزش افزوده بخش‌های اقتصاد حوزه روستایی بدون نفت، به قیمت جاری - میلیارد ریال/ سال ۱۳۹۳ ..... ۴۳
- جدول ۱۱-۳- ارزش افزوده رشته فعالیت‌های اقتصادی کشور به تفکیک شهری و روستایی بدون نفت، به قیمت‌های جاری سال ۱۳۹۳ /میلیارد ریال ۴۴

فهرست شکل‌ها

- شکل ۳-۱- سهم تولید ناخالص داخلی شهری و روستایی کشور سال ۱۳۹۳ (درصد) ۳۵
- شکل ۳-۲- سهم ارزش افزوده هریک از بخش‌های اقتصاد روستایی به کل تولید روستا ۳۶
- شکل ۳-۳- سهم ارزش افزوده هریک از بخش‌های اقتصادی به کل تولید اقتصاد شهری استان (درصد) ۳۷
- شکل ۳-۴- سهم بخش‌های تولید و خدمات در اقتصاد روستایی (درصد) ۳۸
- شکل ۳-۵- سهم بخش‌های تولید و خدمات در اقتصاد شهری (درصد) ۳۸
- شکل ۳-۶- ارزش افزوده بخش‌های اقتصاد روستایی (میلیارد ریال) ۴۰
- شکل ۳-۷- سهم بخش تولید در اقتصاد شهری و روستایی (درصد) ۴۱
- شکل ۳-۸- سهم بخش خدمات در اقتصاد شهری و روستایی (درصد) ۴۱

۱

کلیات

۱-۱ - مقدمه

همان‌طور که سیستم حساب‌های ملی و استانی، چارچوب حسابداری جامع و منسجمی برای تنظیم و ارائه داده‌های اقتصادی کشور و استان‌ها به دست می‌دهد، حساب‌های روستایی نیز همین چارچوب را در حوزه‌ی روستایی عرضه می‌کند. لذا تهیه و در دست داشتن چنین حساب‌هایی به مطالعات و شناخت پتانسیل‌های موجود در روستاها کمک کرده و انجام سیاست‌گذاری، تصمیم‌گیری اقتصادی و یا برنامه‌ریزی در جهت توسعه روستایی را ممکن می‌سازد. تردیدی وجود ندارد که بدون آگاهی کامل از تعاریف، مفاهیم، طبقه‌بندی‌ها، اصول و روش‌های محاسبه استاندارد بین‌المللی در زمینه‌ی حساب‌های ملی و استانی، تدوین سیستم حساب‌های اقتصادی روستایی امکان‌پذیر نخواهد بود. از نقطه نظر تئوریک، برخورد با سیستم حساب‌های روستایی باید بر اساس سیستم حساب‌های ملی و استانی (منطقه‌ای)^۱ SNA صورت پذیرد. به طوری که بدون آگاهی از تعاریف و مفاهیم حساب‌های مذکور، نمی‌توان تعاریف و مفاهیم متناظر در سطح روستا را ارائه نمود و حتی المقدور باید از تعاریف و مفاهیم متناظر در حساب‌های منطقه‌ای استفاده شود. به عبارت دیگر تعاریف و مفاهیم مورد استفاده در حساب‌های روستایی جز در مورد تعریف روستا و مسائل ناشی از آن نباید تناقضی با حساب‌های ملی و منطقه‌ای (استانی) داشته باشد. با توجه به این‌که نهایتاً باید سازگاری لازم بین حساب‌های ملی، منطقه‌ای و روستایی صورت گیرد، ضرورت هماهنگی در سطح ملی و روستایی بیشتر احساس می‌شود. نظر به این‌که تمامی مشخصه‌های موجود در سطح اقتصاد ملی عیناً در سطح اقتصاد روستا وجود ندارد، مشکلات خاصی در تهیه و تدوین حساب‌های اقتصادی روستا بروز می‌نماید که در تهیه حساب‌های ملی مطرح نیست. در واقع تفاوت عمده بین حساب‌های ملی و روستایی در همین مشکلات خاص و نحوه‌ی برخورد و رفع آن‌هاست که عمدتاً ناشی از تقسیم‌بندی‌های جغرافیایی است. به همین منظور در گزارش حاضر با مروری مختصر بر تعاریف و مفاهیم سیستم حساب‌های ملی و منطقه‌ای می‌توان به موفقیت در مطالعه و تدوین حساب‌های اقتصاد روستایی امیدوار بود.

---

^۱ System National Accounts

۲-۱- تعاریف و مفاهیم

۱-۲-۱- تولید اقتصادی

تولید اقتصادی فعالیتی است که با استفاده از داده‌های نیروی کار، سرمایه و کالاها و خدمات تحت کنترل و مسئولیت یک واحد نهادی، به منظور تولید کالاها و خدمات دیگر انجام می‌گیرد. لازم است یک واحد نهادی وجود داشته باشد تا مسئولیت تولید و مالکیت کالاهای تولیدشده یا مسئولیت دریافت بهای خدمات ارائه شده را به عهده گیرد. بنابراین تولید طبیعی که بدون هیچ نوع دخالت یا هدایت انسان صورت می‌گیرد، تولید اقتصادی نیست. به عنوان مثال رشد طبیعی ماهی در آب‌های دریا، تولید محسوب نمی‌شود در حالی که پرورش ماهی در کارگاه پرورش ماهی، تولید به حساب می‌آید. فعالیت‌های اساسی انسان مانند خوردن، آشامیدن، خوابیدن، ورزش کردن و غیره که انجام دادن آن توسط شخص دیگری امکان‌پذیر نیست، فعالیت‌هایی هستند که به مفهوم اقتصادی، تولیدی نیستند. از طرف دیگر، فعالیت‌هایی مانند شستشو، آماده کردن غذا، نگهداری کودکان و افراد بیمار و سالخورده فعالیت‌هایی هستند که امکان انجام آن توسط واحدهای دیگر وجود دارد و بنابراین در محدوده‌ی کلی تولید قرار می‌گیرند.

۲-۲-۱- حد و مرز تولید در نظام حساب‌های ملی

حد و مرز تولید در نظام حساب‌های ملی محدودتر از حد و مرز کلی آن است. به دلایلی، آن دسته از فعالیت‌های انجام شده توسط خانوار که خدمات شخصی و خانگی برای مصرف خود تولید می‌کنند، در نظام حساب‌های ملی تولید محسوب نمی‌شوند. این فعالیت‌ها اگر از طریق کارکنان استخدام شده توسط خانوار انجام گرفته باشند، در محدوده‌ی تولید قرار می‌گیرند. در موارد دیگر محدوده‌ی تولید در نظام حساب‌های ملی همان محدوده‌ی کلی در اقتصاد است. بنابراین فعالیت‌هایی که در محدوده‌ی تولید، تعیین شده در نظام قرار می‌گیرند به شرح زیر می‌باشند:

الف- تولید کالاها و خدمات فردی و جمعی که به واحدهای دیگر عرضه شود. تولید کالاها و خدمات مصرف شده در فرایند تولید این کالاها و خدمات نیز تولید محسوب می‌شوند.

ب- تولید به حساب خود کلیه کالاهایی که برای مصرف نهایی یا تشکیل سرمایه‌ی تولیدکنندگان آن‌ها باقی می‌ماند.

پ- تولید به حساب خود خدمات واحدهای مسکونی توسط مالکین واحدهای مسکونی شخصی و همچنین خدمات شخصی و خانگی تولیدشده توسط کارکنان استخدام شده در خانوار.

در نظام حساب‌های ملی، تولید به حساب خود خدمات شخصی و خانگی که توسط اعضای خانوار و برای مصرف نهایی خود صورت می‌گیرد، به طور سنتی از محاسبه‌ی تولید خارج شده است. بیان دلایل این امر، خارج از بحث حاضر است لیکن اشاره به مواردی از این نوع خدمات، ضروری به نظر می‌رسد:

- نظافت، دکوراسیون و تعمیر و نگهداری واحدهای مسکونی که توسط خانوارهای مالک ساکن در واحد مسکونی خود انجام می‌شود. منظور از تعمیرات، تعمیرات جزئی است که معمولاً توسط مستأجر و مالک یا هر دو، انجام می‌شود.

- نظافت، سرویس و نگهداری کالاهای بادوام و سایر کالاهای متعلق به خانوار، از جمله وسایل نقلیه‌ی شخصی خانوار

- پخت و پز غذا برای مصرف شخصی

- نگهداری، آموزش و پرورش کودکان خود

- مواظبت از کودکان، افراد سالخورده و معلول
- نقل و انتقال افراد خانوار و کالاهای متعلق به خانوار
- انجام امور شخصی مانند اصلاح کردن، استحمام، واکس زدن، شستشوی لباس، اتو کردن و...

۱-۲-۳- کالاهای

کالاهای فیزیکی هستند که تقاضا برای آن‌ها و امکان ایجاد حق مالکیت بر آن‌ها، وجود دارد و مالکیت آن‌ها می‌تواند از طریق مبادله در بازار، از یک واحد نهادی به واحد نهادی دیگر منتقل شود. کالاهای برای ارضای نیازها و خواسته‌های خانوارها یا جامعه و یا برای استفاده در تولید سایر کالاهای و خدمات موردتقاضا قرار می‌گیرند. تولید و مبادله کالاهای، دو فعالیت کاملاً متفاوت است. بعضی کالاهای ممکن است هرگز مورد مبادله قرار نگیرند و بعضی دیگر ممکن است چندین بار مورد خرید و فروش قرار گیرند. مستقل بودن فرایند تولید کالاهای از فرایند فروش یا فروش‌های مجدد بعدی، خصوصیت مهم اقتصادی کالاهای است در صورتی که خدمات، چنین خصوصیتی را ندارند.

۱-۲-۴- خدمات

خدمات دارای موجودیت مستقلی نیستند که امکان ایجاد حق مالکیت بر آن‌ها وجود داشته باشد. خرید و فروش خدمات از تولید آن‌ها جدا نیست و این دو فرایند همزمان صورت می‌گیرد. خدمات، ستانده‌های ناهمگنی را که تولید آن‌ها بر اساس سفارش انجام می‌گیرد و نیز تغییراتی را که توسط تولیدکنندگان بر اساس تقاضای مصرف‌کنندگان در وضعیت واحدهای مورد مصرف داده می‌شود، در بر می‌گیرند. زمانی که تولید خدمات به پایان می‌رسد باید به مصرف‌کنندگان ارائه شود.

تولید خدمات فقط باید محدود به فعالیت‌هایی باشد که قابلیت ارائه به واحد دیگر را داشته باشد در غیر این صورت رشته فعالیت‌های خدمات نمی‌توانند توسعه یابند و بازاری برای آن‌ها وجود نخواهد داشت. همچنین هر واحدی می‌تواند برای مصرف خود خدماتی را تولید کند به شرطی که نوع فعالیت طوری باشد که امکان انجام آن توسط واحد دیگر وجود داشته باشد.

تغییراتی که تولیدکنندگان خدمات طبق تقاضای مصرف‌کنندگان آن در وضعیت واحدهای مورد مصرف می‌دهند، می‌تواند به یکی از اشکال زیر باشد:

الف - تغییر در وضعیت کالاهای مصرف‌کنندگان: در این حالت تولیدکننده از طریق حمل و نقل، نظافت تعمیر کالا و امثال آن مستقیماً روی کالای متعلق به مصرف‌کننده کار می‌کند.

ب - تغییر در وضعیت فیزیکی افراد: در این حالت تولیدکننده خدماتی نظیر حمل و نقل، خدمات درمانی و جراحی، تهیه محل اقامت، آرایش و پیرایش و غیره برای مصرف‌کننده انجام می‌دهد.

پ - تغییر در وضعیت ذهنی افراد: در این حالت تولیدکننده، خدمات آموزشی، اطلاعاتی، سرگرمی و سایر خدمات مشابه برای مصرف‌کننده فراهم می‌کند.

ت - تغییر در وضعیت اقتصادی واحد نهادی: در این حالت تولیدکننده، خدمات بیمه، واسطه‌گری مالی، محافظت، ضمانت و غیره برای مصرف‌کننده فراهم می‌کند.

تغییرات ایجاد شده در وضعیت کالاهای یا افراد ممکن است موقتی یا دائمی باشد. به عنوان مثال، خدمات آموزش و بهداشت موجب تغییر دائمی شرایط مصرف‌کنندگان می‌شود به طوری که حاصل استفاده از آن، به مدت چند سال به طول می‌انجامد. به طور کلی، چون تغییرات طبق تقاضای مصرف‌کنندگان صورت می‌گیرد، چنین استنباط می‌شود که تغییرات

در جهت مثبت است. این نوع بهبود وضعیت معمولاً افراد مصرف‌کننده یا کالاهای متعلق به آن‌ها را شامل می‌شود و دارای وجود مستقل متعلق به تولیدکننده نیست. بهبود وضعیت نمی‌تواند توسط تولیدکننده در موجودی انبار نگهداری شود یا جدا از تولید آن مبادله گردد.

تعدادی از رشته‌های فعالیت‌ها وجود دارند که معمولاً به‌عنوان خدمات، طبقه‌بندی می‌شوند ولی ستانده‌ای که تولید می‌کنند دارای خصوصیات کالا است، مانند رشته فعالیت‌هایی که در رابطه با تهیه، ذخیره، ارتباط و پخش اطلاعات، اخبار و... به مفهوم وسیع آن از قبیل تولید اطلاعات کلی یا تخصصی، اخبار، رایزنی، برنامه‌های رایانه‌ای، فیلم‌های سینمایی، موسیقی و غیره می‌باشند. ستانده این رشته فعالیت‌ها معمولاً بر روی اجسام فیزیکی نظیر نوار، کاغذ، دیسک و غیره که قابل مبادله هستند ذخیره می‌شود. این محصولات صرف‌نظر از خصوصیات کالایی یا خدمتی آن‌ها، دارای این ویژگی هستند که توسط یک واحد تولیدکننده، تولید شده و به واحدهای دیگر عرضه می‌شوند. از این رو ضرورت وجود بازار را موجب می‌گردند.

۱-۲-۵- ستانده

ستانده، کالاها و خدماتی است که در یک واحد تولیدی تولید شده و برای استفاده در خارج از آن واحد در دسترس قرار می‌گیرد. کالاها و خدماتی که در یک واحد در یک دوره حسابداری معین تولید و در همان دوره در دیگر فرایندهای تولید آن واحد مصرف می‌شود ستانده‌ی آن واحد را تشکیل نمی‌دهد. به این ترتیب مفهوم ستانده با مفهوم محصول که حاصل فرایند تولید است متفاوت است.

در سیستم حساب‌های ملی سال ۱۹۹۳ و ۲۰۰۸، ستانده‌ی کالاها و خدمات به سه دسته‌ی کلی تقسیم می‌شود. ستانده‌ی بازاری، ستانده‌ی تولید شده برای خود مصرفی نهایی و ستانده‌ی غیر بازاری.

۱-۲-۵-۱- ستانده بازاری

ستانده‌ی بازاری، ستانده‌ای است که در بازار به قیمت‌هایی که از نظر اقتصادی معنی‌دار است عرضه و فروخته شده یا تولیدکننده قصد عرضه و فروش آن را داشته باشد. قیمت‌ها وقتی از نظر اقتصادی معنی‌دار است که بر میزان کالاها و خدماتی که تولیدکننده مایل به عرضه‌ی آن و خریدار نیز حاضر به خرید آن است، تأثیر معنی‌داری داشته باشد. به‌استثنای بعضی از خدمات که روش ویژه‌ای برای محاسبه‌ی ستانده آن‌ها پیشنهاد شده است، ارزش ستانده‌ی بازاری از طریق حاصل جمع ارزش اقلام زیر در دوره‌ی حسابداری موردنظر به دست می‌آید.

الف- ارزش کل کالاها و خدمات فروخته شده (به قیمت اقتصادی معنی‌دار).

ب- ارزش کل کالاها و خدماتی که به‌صورت پایاپای مبادله شده است.

پ- ارزش کل کالاها و خدماتی که به‌عنوان پرداختی‌های غیر نقدی از جمله جبران خدمات غیر نقدی پرداخت می‌شود.

ت- ارزش کل کالاها و خدماتی که توسط یک کارگاه به کارگاه دیگر متعلق به یک بنگاه ارائه می‌شود تا در فرآیند تولید آن مورد استفاده قرار گیرد.

ث- ارزش کل تغییرات موجودی انبار کالاهای تکمیل شده و «کار در جریان ساخت» برای هریک از مصارف فوق.

۱-۲-۵-۲- استانداردهای تولیدشده برای خودمصرفی نهایی

این نوع ستانده عبارت از کالاها و خدماتی است که برای مصرف نهایی صاحبان بنگاهی که تولید در آن صورت گرفته است کنار گذاشته می‌شود. کالاهایی نظیر کالاهای کشاورزی که در یک خانوار کشاورز تولیدشده و توسط اعضای همان خانوار مصرف می‌شود، از این نوع کالاها و خدمات هستند. همچنین ماشین‌آلات تولیدشده توسط کارگاه‌های مهندسی برای استفاده‌ی خود (تشکیل سرمایه به حساب خود) ستانده‌ی تولیدشده برای خودمصرفی را تشکیل می‌دهد. در بعضی از کشورها ممکن است طیف گسترده‌ای از فعالیت‌های ساختمانی در مناطق روستایی انجام شود که مورد دیگری از این نوع ستانده را تشکیل می‌دهد.

کالاها و خدمات تولیدشده برای خودمصرفی نهایی باید به قیمتی معادل با قیمت فروش در بازار ارزش‌گذاری شود. به‌منظور دستیابی به این قیمت، باید از همان نوع کالاها و خدمات، به اندازه کافی در بازار به فروش برسد تا قیمت بازار معتبری برای ارزش‌گذاری به دست آید. در صورتی که قیمت قابل استنادی در این زمینه وجود نداشته باشد، راه‌حل مناسب ارزش‌گذاری از طریق جمع کل هزینه‌های تولید آن‌هاست که عبارت از جمع اقلام زیر است:

- مصارف واسطه
- جبران خدمات کارکنان
- مصرف سرمایه‌ی ثابت
- خالص سایر مالیات‌های بر تولید (سایر مالیات‌های بر تولید منهای یارانه)

۱-۲-۵-۳- استانداردهای غیر بازاری

این نوع ستانده عبارت از کالاها و خدمات فردی یا جمعی است که توسط مؤسسات غیرانتفاعی در خدمت خانوارها (NPISH)^۲ یا دولت تولید می‌شود و به‌طور رایگان یا به قیمتی که از نظر اقتصادی معنی‌دار نیست، به سایر واحدهای نهادی یا به‌کل جامعه عرضه می‌شود. این نوع ستانده به دو دلیل زیر تولید می‌شود:

الف- امکان تشخیص و کنترل میزان مصرف خدمات جمعی توسط مصرف‌کنندگان وجود ندارد. بنابراین نمی‌توان آن‌ها را وادار به پرداخت مبلغ معینی در مقابل ارائه‌ی این نوع خدمات کرد. همچنین زمانی که هزینه‌ی مبادلات بسیار زیاد است، ساز و کار قیمت‌های بازار را نمی‌توان به کار برد. بنابراین تولید چنین خدماتی باید به‌طور جمعی توسط دولت سازمان‌دهی شود و از منابعی غیر از فروش خدمات، نظیر مالیات یا سایر درآمدهای دولت تأمین مالی شود.

ب- همچنین واحدهای دولتی و مؤسسات غیرانتفاعی در خدمت خانوارها، ممکن است کالاها یا خدماتی را تولید و به خانوارها عرضه کنند که امکان دریافت بهای خدمات از مصرف‌کنندگان وجود دارد لیکن به دلیل برخی ملاحظات اقتصادی یا اجتماعی، آن‌ها را به‌طور رایگان یا به کمتر از قیمتی که از نظر اقتصادی معنی‌دار است، ارائه می‌کنند. مثال بارز این نوع خدمات، ارائه‌ی خدمات آموزشی یا بهداشتی دولت به خانوارها است.

فعالیت‌های دولتی قیمتی از نظر اقتصادی معنی‌دار نیست که بر میزان عرضه‌ی تولیدکننده اثری نداشته یا اثر کمی داشته باشد و انتظار می‌رود که در میزان مورد تقاضا نیز تأثیر جزئی بگذارد. به عبارت دیگر قیمتی است که مقدار عرضه تقاضا را تعیین نمی‌کند. این نوع قیمت، احتمالاً برای این منظور تعیین می‌شود که درآمدی ایجاد کرده و موجب کاهش اضافه تقاضایی شود که در صورت رایگان بودن خدمات به وجود می‌آید. از آنجا که این نوع خدمات برای فروش در بازار تولید نمی‌شوند، در اکثر موارد امکان دستیابی به خدمات بازاری کاملاً مشابه با خدمات مورد بحث وجود ندارد تا بتوان از

^۲ Non-Profit Institutions Serving Households

قیمت آن‌ها برای ارزش‌گذاری این نوع خدمات استفاده کرد. لذا ستانده‌ی غیر بازاری این خدمات از طریق جمع هزینه‌های تولید آن‌ها یعنی جمع اقلام زیر ارزش‌گذاری می‌شود:

- مصارف واسطه
  - جبران خدمات کارکنان
  - مصرف سرمایه‌ی ثابت
  - خالص سایر مالیات‌های بر تولید
- همچنین مازاد عملیاتی خالص حاصل از فرایند تولید واحدهای دولتی و NPISHها همیشه برابر صفر در نظر گرفته می‌شود.

۱-۲-۶- مصرف واسطه

مصرف فعالیتی است که در آن، واحدهای نهادی، کالاها و خدماتی را مورد استفاده قرار می‌دهند. دو نوع مصرف کاملاً متفاوت از یکدیگر به صورت مصرف واسطه و مصرف نهایی وجود دارد.

مصرف واسطه عبارت از ارزش کالاها و خدماتی است که به صورت داده‌های یک فرایند تولید در آن مصرف می‌شوند، به استثنای مصرف دارایی‌های ثابت که به عنوان مصرف سرمایه‌ی ثابت ثبت می‌شود. کالاها و خدمات ممکن است در فرایند تولید تغییر شکل داده یا کاملاً مصرف شوند.

بعضی از داده‌ها بعد از تغییر شکل و تشکیل ستانده، مجدداً وارد یک فرایند تولید دیگر می‌شوند و بعضی دیگر نظیر برق و اکثر خدمات، به طور کامل در فرایند تولید مصرف می‌شوند.

مصرف کالاها و خدمات نظیر مواد اولیه، برق، آب، سوخت، لوازم التحریر، ارتباطات، حمل و نقل، تعمیرات جزئی ساختمان و ماشین‌آلات و امثال آن‌ها مصارف واسطه محسوب می‌شود.

۱-۲-۷- مصرف سرمایه‌ی ثابت

مصرف سرمایه‌ی ثابت به عنوان بخشی از هزینه‌ی تولید، عبارت از کاهش ارزش جاری موجودی دارایی‌های ثابت است که در اثر از بین رفتن فیزیکی، از مد افتادگی عادی و حوادث معمولی در دارایی‌های تحت مالکیت و مورد استفاده یک تولیدکننده در طول یک دوره‌ی حسابداری پدید می‌آید. ارزش دارایی‌های ثابت از بین رفته در اثر جنگ یا وقایع استثنایی نظیر فجایع طبیعی که به ندرت اتفاق می‌افتد، مصرف سرمایه‌ی ثابت محسوب نمی‌شود.

۱-۲-۸- ارزش افزوده

ارزشی که به کالاها و خدمات در فرایند تولید به آن افزوده می‌شود، ارزش افزوده گفته می‌شود. محاسبه‌ی ارزش افزوده به منظور پرهیز از احتساب مضاعف صورت می‌گیرد. به این معنی که ارزش کالاها و خدماتی که به عنوان داده‌های واسطه یک فعالیت به کار گرفته می‌شود، به نوبه‌ی خود ستانده‌ی یک فرایند تولید بوده و لازم است از ستانده‌ی این فعالیت کسر شود تا ارزش افزوده‌ی آن به دست آید. به این ترتیب ارزش افزوده‌ی ناخالص عبارت از ارزش ستانده منهای ارزش مصرف واسطه است. ارزش افزوده‌ی خالص عبارت از ارزش افزوده‌ی ناخالص منهای مصرف سرمایه‌ی ثابت است.

ارزش افزوده یکی از کمیت‌های کلان اقتصادی است که حاصل حساب تولید و کمیت تراز کننده‌ی این حساب است.

۱-۲-۹- انتقالات

انتقالات، مبادلاتی است که در آن یک واحد نهادی، کالاها، خدمات یا دارایی‌هایی را به سایر واحدهای نهادی عرضه می‌کند، بدون این که در قبال آن، کالاها، خدمات یا دارایی‌هایی را دریافت کند.

۱-۲-۱۰- مالیات‌ها و یارانه‌ها

۱-۲-۱۰-۱- مالیات‌ها

مالیات‌ها، پرداخت‌های اجباری و بلاعوض واحدهای نهادی به دولت است که به صورت نقدی و غیر نقدی انجام می‌گیرد. اطلاق صفت بلاعوض به مالیات‌ها از این جهت است که دولت در مقابل دریافت مالیات از یک واحد نهادی، خدمتی را به صورت فردی به آن واحد ارائه نمی‌کند، هرچند که با دریافت مالیات منابع مالی خود را افزایش داده و با استفاده از این منابع، کالاها و خدماتی را برای سایر واحدها اعم از تک‌تک افراد یا کل جامعه فراهم آورد.

مالیات‌ها به دو دسته‌ی کلی تقسیم می‌شوند:

- مالیات بر تولید و واردات

- مالیات جاری بر درآمد، ثروت و غیره

۱-۲-۱۰-۱-۱- مالیات بر تولید و واردات

مالیات‌هایی هستند که در زمانی که کالاها و خدمات تولید می‌شوند، فروخته می‌شوند یا به مصارف دیگری می‌رسند و یا از خارج وارد می‌شوند تعلق می‌گیرد. مالیات بر تولید و واردات منطبق با واژه‌ی سنتی مالیات‌های «غیرمستقیم» است که در سیستم حساب‌های ملی سابق به‌کاربرده می‌شد. مالیات بر تولید و واردات به دو گروه جزئی‌تر تقسیم می‌شوند.

- مالیات بر محصول

- سایر مالیات بر تولید

جدا کردن مالیات بر محصول از سایر مالیات بر تولید از نظر انواع ارزش‌گذاری‌ها دارای اهمیت ویژه‌ای است. در زیر هر یک از دو نوع مالیات به‌طور مختصر بیان می‌شود:

الف- مالیات بر محصول، مالیات تعلق گرفته بر یک واحد کالا یا خدمت است که به صورت مبلغ مشخصی برای هر واحد مقدار کالا یا درصد مشخصی از قیمت یک واحد کالا یا خدمت مبادله شده تعیین می‌شود. انواع مالیات بر محصول به شرح زیر است:

- مالیات از نوع مالیات بر ارزش‌افزوده (VAT^۳)، مالیات تعلق گرفته بر کالاها و خدمات است که در مراحل

مختلف توسط بنگاه‌های اقتصادی اخذ می‌گردد ولی نهایتاً کل آن توسط خریدار نهایی پرداخت می‌شود.

- مالیات و حقوق گمرکی بر واردات، عبارت از مالیات تعلق گرفته بر کالاهاست که هنگام عبور از مرزهای

گمرکی یا مرزهای اقتصادی قابل پرداخت می‌شود. این نوع مالیات همچنین شامل مالیات تعلق گرفته بر

خدماتی است که توسط تولیدکنندگان غیر مقیم به واحدهای نهادی مقیم ارائه می‌شود.

^۳ - Value Added Tax

- مالیات بر صادرات، مالیات تعلق‌گرفته بر کالاهایی است که از قلمرو اقتصادی خارج می‌شوند و هنگام خروج از مرز قابل پرداخت می‌شود. این نوع مالیات همچنین شامل مالیات تعلق‌گرفته بر خدماتی است که به واحدهای غیر مقیم ارائه می‌شود.

به طور کلی مالیات بر محصول، واردات و صادرات مالیات‌هایی هستند که بر کالاها و خدمات تعلق می‌گیرند و در اثر تولید، فروش، انتقال، کرایه‌ی کالا یا ارائه‌ی خدمت قابل پرداخت می‌باشند.

ب- سایر مالیات‌های بر تولید، کلیه‌ی مالیات‌هایی را در بر می‌گیرد که هر بنگاهی در نتیجه‌ی اشتغال به تولید (به غیر از مالیات بر محصول)، موظف به پرداخت آن است. این نوع مالیات، مالیات بر سود یا مالیات بر سایر درآمدهای دریافت شده توسط بنگاه را در بر نمی‌گیرد و مالیاتی است که صرف‌نظر از سوددهی تولید قابل پرداخت است، نظیر مالیات بر زمین، دارایی‌های ثابت و نیروی کار به کار گرفته شده در فرایند تولید یا فعالیت‌ها و مبادلات ویژه.

۱-۲-۱-۱۰-۱-۲- مالیات بر درآمد

مالیات بر ثروت و غیره منطبق با واژه‌ی سنتی، مالیات‌های «مستقیم» است که در سیستم حساب‌های ملی سابق به‌کاربرده می‌شد. این مالیات‌ها شامل مالیات بر درآمد اشخاص، مالیات بر درآمد شرکت‌ها، مالیات بر ثروت و امثال آن می‌باشد.

۱-۲-۱-۱۰-۲- یارانه‌ها

یارانه، پرداخت‌های جاری و بلاعوض واحدهای دولتی به بنگاه‌های اقتصادی است که بر اساس میزان فعالیت‌های تولیدی آن‌ها و یا مقدار یا ارزش کالاها یا خدمات تولیدشده، فروخته شده یا وارد شده توسط آن‌ها تعیین می‌شود. یارانه ممکن است بر تولیدات داخلی یا بر کالاهای واردشده تعلق گیرد. در مورد تولیدات داخلی یارانه ممکن است به‌منظور تحت تأثیر قرار دادن سطح تولید یا تأثیر گذاشتن بر ارزش تولیدات فروخته‌شده یا جبران زیان آن‌ها پرداخت شود. یارانه برعکس مالیات بر محصول یا مالیات بر تولید عمل می‌کند، به این ترتیب که تأثیر آن بر مازاد عملیاتی در جهت مخالف تأثیر مالیات است. یارانه به مصرف‌کننده‌ی نهایی تعلق نمی‌گیرد لذا کمک‌های مستقیم دولت به خانوارها انتقالات جاری بوده و به‌عنوان مزایای تأمین اجتماعی تلقی می‌شوند. همچنین یارانه، کمک‌های دولت به بنگاه‌ها برای تأمین مالی تشکیل سرمایه‌ی آن‌ها یا جبران خسارت‌های واردشده به دارایی سرمایه را در بر نمی‌گیرد.

یارانه مشابه مالیات‌ها به دودسته‌ی کلی تقسیم می‌شود:

- یارانه بر محصول

- سایر یارانه بر تولید

جدا کردن یارانه بر محصول از سایر یارانه بر تولید همانند مالیات‌ها از دیدگاه ارزش‌گذاری جریان محصولات حائز اهمیت است. یارانه بر محصول یارانه‌ای است که بر یک واحد کالا یا خدمت تولیدشده تعلق می‌گیرد و به‌صورت مبلغ مشخصی برای یک واحد مقدار کالا یا به‌صورت درصد مشخصی از یک کالا یا خدمت، قابل پرداخت است. سایر یارانه بر تولید عبارت از کلیه‌ی یارانه‌هایی است که بنگاه‌های مقیم در اثر اشتغال به تولید دریافت می‌کنند غیر از انواع یارانه بر محصول.

۱-۲-۱-۱۱- جبران خدمات کارکنان

جبران خدمات کارکنان عبارت است از کل اجرت نقدی و غیر نقدی قابل پرداخت توسط بنگاه به کارکنان خود برای جبران کار انجام شده در یک دوره‌ی حسابداری معین است. جبران خدمات کارکنان بر اساس تعلق گرفتن ثبت می‌شود

یعنی اجرت نقدی یا غیر نقدی است که کارکن در مقابل کار انجام داده شده در دوره‌ی مورد نظر مستحق دریافت آن می‌شود. اعم از این که این اجرت قبل از انجام کار یا همزمان با آن یا بعد از آن پرداخت شده باشد. جبران خدمات کارکنان، کار داوطلبانه را که در مقابل آن پرداختی صورت نگرفته باشد در بر نمی‌گیرد.

۱-۲-۱۲- مصرف نهایی خانوار

مصرف نهایی خانوار هزینه‌ی مصرف کالاها و خدمات توسط خانوارهای مقیم است اعم از این که در داخل قلمرو اقتصادی یا در خارج از آن صورت گرفته باشد.

در مورد کالاها و خدماتی که هزینه‌ی تهیه‌ی آن‌ها، هزینه‌ی مصرف نهایی خانوار محسوب می‌شود نکات زیر قابل ذکر است:

- منزل مسکونی خانوار به دلیل این که کالایی است که توسط مالک آن برای ارائه‌ی خدمات سکونت به کار گرفته می‌شود، هزینه‌ی تهیه‌ی آن (خرید، احداث یا ایجاد آن) تشکیل سرمایه‌ی ثابت محسوب شده و در مصرف نهایی منظور نمی‌شود. ارزش خدمات سکونت که در مورد خانه‌های اجاری، مبلغ اجاره و در مورد خانه‌های ملکی اجاره‌ی احتسابی است هزینه‌ی مصرف نهایی خانوار محسوب می‌شود.
- هزینه‌ی تهیه‌ی اشیای گران بها نیز مصرف نهایی نبوده و تشکیل سرمایه‌ی ثابت است. اشیای گران بها عمدتاً شامل کارهای هنری، سنگ‌ها و فلزات گران بها و جواهرات طراحی شده از این سنگ‌ها و فلزات هستند.
- در مصرف نهایی خانوار فقط هزینه‌ی رفع نیازهای شخصی اعضای خانوار و نه هزینه‌های صورت گرفته برای مقاصد شغلی منظور می‌شود.
- برآورد ارزش کالاها و خدماتی که خانوار از محل اشتغال اعضای خود و به‌عنوان جبران خدمات غیر نقدی دریافت می‌کند در مصرف نهایی منظور می‌شود.
- ارزش احتسابی کالاها و خدمات تولیدشده توسط خانوار به‌عنوان یک بنگاه غیر شرکتی که توسط همان خانوار نیز مصرف می‌شود هزینه مصرف نهایی خانوار تلقی می‌شود.
- ارزش احتسابی خدمات واسطه‌گری‌های مالی و خدمات بیمه پس از تخصیص (FISIM)^۴ و ستانده‌ی خدمات بیمه به خانوار به‌عنوان مصرف نهایی خانوار محسوب می‌شود.
- ارزش احتسابی خدمات سکونت خانوارهای مالک منزل مسکونی خود، به‌عنوان مصرف نهایی خانوار منظور می‌شود.
- هزینه‌ی تعمیرات جزئی و نگهداری منازل مسکونی شخصی، هزینه‌ی مصرف نهایی منظور نشده و به‌عنوان مصرف واسطه بخش املاک و مستغلات تلقی می‌شود.
- پرداخت‌های خانوار برای انواع جواز، گواهینامه، گذرنامه و نظایر آن مصرف نهایی خانوار منظور می‌شود.

۱-۲-۱۳- مصرف نهایی دولت

هزینه‌های مصرف نهایی دولت بر روی طیف وسیعی از کالاها و خدمات به دو صورت زیر ایجاد می‌شود:

الف- هزینه‌های مربوط به تولید ستانده‌ی غیر بازاری:

این نوع هزینه‌ها، هزینه‌ی تولید کالاها و خدماتی است که توسط واحدهای دولتی برای خانوارها به‌طور رایگان یا به قیمتی که از نظر اقتصادی معنی‌دار نیست فراهم می‌شود. بخش عمده‌ی هزینه‌های نهایی دولت را این نوع

^۴ Financial intermediation services indirectly measured

هزینه‌ها تشکیل می‌دهد. ارزش این هزینه‌ها برابر است با ارزش احتسابی ستانده‌های غیر بازاری تولیدشده توسط دولت منهای ارزش هرگونه دریافتی از فروش کالاها و خدمات. ارزش ستانده‌ی احتسابی خدمات ارائه‌شده توسط دولت همان‌گونه که قبلاً نیز تشریح شد، از طریق حاصل جمع هزینه‌های تولید یعنی مصارف واسطه، جبران خدمات کارکنان، خالص سایر مالیات‌های بر تولید و مصرف سرمایه‌ی ثابت اندازه‌گیری می‌شود.

دریافتی‌های دولت ممکن است از فروش کالاها و خدماتی باشد که قیمت آن‌ها از نظر اقتصادی معنی‌دار نیست یا از فروش تعداد معدودی از کالاها و خدماتی حاصل شده باشد که قیمت آن‌ها از نظر اقتصادی معنی‌دار است.

ب- هزینه‌های مربوط به تولید کالاها و خدمات توسط تولیدکنندگان بازاری:

ممکن است دولت کالاها و خدماتی را خریداری کرده و به طور رایگان در اختیار خانوارها قرار دهد. نقش واحدهای دولتی در این رابطه محدود به پرداختی بابت خرید کالاها و خدمات و توزیع آن‌ها به خانوارها به صورت انتقالات غیرنقدی می‌باشد. واحدهای دولتی در این حالت هیچ‌گونه عملیاتی بر روی چنین کالاها و خدماتی انجام نمی‌دهند و هزینه‌های ایجاد شده توسط دولت برای خرید این نوع کالاها و خدمات به عنوان مصرف نهایی تلقی می‌شود.

۱-۲-۱۴- تشکیل سرمایه‌ی ثابت ناخالص

تشکیل سرمایه‌ی ثابت ناخالص عبارت است از ارزش کل تحصیل دارایی‌های ثابت توسط تولیدکنندگان منهای فروش یا انتقال رایگان دارایی‌های ثابت در طول یک دوره‌ی حسابداری معین، به‌اضافه‌ی ارزش آنچه توسط واحدهای نهادی به ارزش دارایی‌های ثابت تولید نشده، اضافه شده است. دارایی‌های ثابت، دارایی‌های ملموس و غیرملموسی هستند که از یک جریان تولید به‌عنوان ستانده به دست آمده و به‌طور مستمر و مداوم در فرایند تولیدات دیگر برای دوره‌ی زمانی بیشتر از یک سال به کار گرفته می‌شوند. بدین ترتیب دارایی‌های ثابت به دو دسته کلی دارایی‌های ثابت ملموس و دارایی‌های ثابت غیرملموس تقسیم می‌شوند.

اقدام عمده‌ی تشکیل سرمایه‌ی دارایی‌های ثابت ملموس عبارت‌اند از:

- تشکیل سرمایه در ساختمان‌های مسکونی و سایر بناها

- تشکیل سرمایه در ماشین‌آلات و تجهیزات

- تشکیل سرمایه در دارایی‌های پرورش داده‌شده

- تعمیرات اساسی دارایی‌های ملموس

اقدام عمده‌ی تشکیل سرمایه‌ی دارایی‌های ثابت غیرملموس عبارت‌اند از:

- هزینه‌های انتقال دارایی‌های تولید نشده مانند زمین

- ابداع نرم‌افزارهای رایانه‌ای

- ابداع نسخه‌های اصلی آثار ادبی، هنری و غیره

- فرایند انجام اکتشافات ملی

اجزای تشکیل‌دهنده‌ی ارزش تشکیل سرمایه‌ی ثابت به شرح زیر است:

الف- ارزش دارایی‌های ثابت خریداری‌شده

ب- ارزش دارایی‌های ثابت به دست آمده از طریق مبادله‌ی پایاپای

پ- ارزش دارایی‌های ثابت دریافت شده به‌صورت رایگان

ت- ارزش دارایی‌های ثابت تولیدشده به حساب خود که این نوع دارایی‌ها شامل ارزش کار در جریان ساخت نیز، می‌باشد

ث- ارزش فروش دارایی‌های ثابت موجود

ج- ارزش دارایی‌های ثابت موجود که از طریق مبادله‌ی پایاپای واگذار شده باشد

چ- ارزش دارایی‌های ثابت که به‌طور رایگان واگذار شده باشد

خ- ارزش هر نوع تعمیر، بازسازی و یا توسعه‌ی قابل ملاحظه‌ای که باعث افزایش ظرفیت تولید و یا افزایش عمر خدمت‌دهی دارایی موجود می‌شود

بدین ترتیب ارزش تشکیل سرمایه‌ی ثابت ناخالص از رابطه‌ی زیر حاصل خواهد شد:

حاصل جمع اقلام ردیف‌های الف الی ت منهای حاصل جمع اقلام ردیف‌های ث الی چ به اضافه ردیف خ. ارزش خرید دارایی‌های ثابت موجود شامل کلیه‌ی هزینه‌های حمل و نقل، نصب و سایر هزینه‌های انتقال مالکیت متقبل شده از طرف خریدار نیز می‌باشد، درحالی‌که فروش دارایی‌های ثابت بعد از کسر هر نوع هزینه‌ی انتقال مالکیت توسط فروشندگان ارزش‌گذاری می‌شود.

در سیستم حساب‌های ملی، تشکیل سرمایه ناخالص همان مفهوم سرمایه‌گذاری در کالاهای سرمایه‌ای است که اقتصاددانان به کار می‌برند. سرمایه‌گذاری در کالاهای سرمایه‌ای فقط کالاهای سرمایه‌ای تولیدشده را در بر می‌گیرد که شامل ماشین‌آلات، ساختمان، جاده، نسخه اصلی آثار هنری و غیره است. زمین و سایر دارایی‌هایی که مجدداً تولید نمی‌شوند، در تشکیل سرمایه به حساب آورده نمی‌شوند و فقط میزان اضافه‌شده به این دارایی‌ها نظیر تسطیح اراضی، حصارکشی دور زمین و غیره تشکیل سرمایه ناخالص محسوب می‌شود. تشکیل سرمایه ناخالص میزان اضافه‌شده به موجودی سرمایه ساختمان‌ها، تجهیزات و موجودی انبار یا به عبارت دیگر میزان اضافه‌شده به ظرفیت تولید کالاها را اندازه‌گیری می‌کند.

زمین، منابع طبیعی و سایر دارایی‌های تولید نشده در یک کارگاه یا بنگاه یا در کل اقتصاد به عنوان سرمایه به حساب آورده می‌شود ولی در سیستم حساب‌های ملی، اقلام فوق تشکیل سرمایه ناخالص محسوب نمی‌شود. در حسابداری بازرگانی، زمین و سایر دارایی‌های تولید نشده به عنوان سرمایه‌گذاری در کالاهای سرمایه‌ای ثبت می‌شود ولی در حسابداری ملی به عنوان سرمایه‌گذاری ثبت نمی‌شود. در سطح ملی به حساب آوردن یا نیاوردن دارایی‌های تولید نشده تأثیری در ارزش سرمایه‌گذاری در کالاهای سرمایه‌ای ندارد زیرا فروش این دارایی‌ها توسط یک واحد اقتصادی با خرید واحد اقتصادی دیگر جبران می‌شود. در بین عموم مردم، خانوارها و صاحبان کسب‌وکار مفهوم سرمایه‌گذاری خیلی وسیع‌تر از مفهوم آن در حساب‌های ملی است زیرا هم شامل دارایی‌های تولیدشده و تولید نشده و هم شامل سرمایه‌گذاری در دارایی‌های مالی نظیر اوراق قرضه است.

۱-۲-۱۵- انواع ارزش‌گذاری

در سیستم حساب‌های ملی سه نوع ارزش‌گذاری تعریف شده است که عبارت‌اند از: قیمت خریدار، قیمت تولیدکننده و قیمت پایه

۱-۲-۱۵-۱- قیمت خریدار

قیمت خریدار، مبلغی است که توسط خریدار پرداخت می‌شود تا یک واحد کالا یا خدمت خریداری شده در زمان و محل موردنظر او تحویل داده شود غیر از هرگونه مالیات بر ارزش افزوده یا مالیات مشابه کسر شدنی (در صورت وجود). قیمت

خریدار یک کالا شامل هرگونه هزینه‌ی حمل و نقلی است که توسط خریدار پرداخت می‌شود تا کالای خریداری‌شده در زمان و محل مورد نظر او تحویل داده شود.

۱-۲-۱۵-۲- قیمت تولیدکننده

قیمت تولیدکننده، مبلغ قابل دریافت تولیدکننده از خریدار است برای یک واحد کالا یا خدمتی که به‌عنوان ستانده تولید شده است منهای هر نوع مالیات بر ارزش‌افزوده یا مالیات مشابه کسرشدنی (در صورت وجود). این قیمت هزینه‌ی حمل و نقلی را که توسط تولیدکننده به‌طور جداگانه برای خریدار فاکتور شده باشد، در بر نمی‌گیرد.

۱-۲-۱۵-۳- قیمت پایه

قیمت پایه، مبلغ قابل دریافت تولیدکننده از خریدار است برای یک واحد کالا یا خدمتی که به‌عنوان ستانده تولیدشده است (قیمت تولیدکننده) منهای هر نوع مالیات قابل پرداخت، به‌اضافه هر نوع یارانه قابل دریافت بر آن واحد کالا یا خدمت که در اثر تولید یا فروش تعلق می‌گیرد (مالیات بر محصول). قیمت پایه هزینه‌ی حمل و نقلی را که به‌طور جداگانه توسط تولیدکننده برای خریدار فاکتور شده باشد، در بر نمی‌گیرد.

رابطه توصیفی بین سه نوع ارزش‌گذاری مزبور زیر می‌باشد:

قیمت تولیدکننده = قیمت خریدار منهای افزوده‌های بازرگانی و حمل و نقل

قیمت پایه = قیمت تولیدکننده منهای خالص مالیات بر محصول

تفاوت بین قیمت خریدار و قیمت تولیدکننده عمدتاً مربوط به کالاها است زیرا فقط کالاهاست که از کانال توزیع عمده‌فروشی و خرده‌فروشی عبور می‌کنند و دارای افزوده‌های بازرگانی و حمل و نقل هستند، خدمات عمدتاً در لحظه‌ی تولید مصرف می‌شوند.

۱-۲-۱۶- ارزش‌گذاری‌های ممکن

۱-۲-۱۶-۱- ارزش‌گذاری ستانده

ارزش‌گذاری پیشنهادشده در سیستم حساب‌های ملی برای ستانده به ترتیب ارجحیت، قیمت پایه و قیمت تولیدکننده است. باوجود امتیازاتی که قیمت پایه نسبت به قیمت تولیدکننده دارد در صورت عدم امکان ارزش‌گذاری به قیمت پایه، قیمت تولیدکننده برای ستانده پیشنهاد شده است.

۱-۲-۱۶-۲- ارزش‌گذاری مصارف واسطه و مصارف نهایی

تمامی مصارف کالاها و خدمات اعم از مصارف واسطه و مصارف نهایی به قیمت خریدار ارزش‌گذاری می‌شود یعنی قیمتی که شامل افزوده‌های حمل و نقل و بازرگانی و مالیات منهای یارانه (غیر از مالیات بر ارزش‌افزوده) است.

۱-۲-۱۶-۳- ارزش‌گذاری ارزش‌افزوده

ارزش‌گذاری ارزش‌افزوده به ارزش‌گذاری دو جریان ستانده و مصارف واسطه بستگی دارد. از آنجاکه کل مصارف واسطه همیشه قیمت خریدار است، بنابراین ارزش‌افزوده بر اساس قیمت‌های مورد استفاده در ستانده ارزش‌گذاری می‌شود. بدین ترتیب ارزش‌افزوده‌ی ناخالص بر اساس دو نوع قیمت ارزش‌گذاری می‌شود:

- ارزش‌افزوده به قیمت پایه که عبارت است از: ستانده به قیمت پایه منهای مصرف واسطه به قیمت خریدار
- ارزش‌افزوده به قیمت تولیدکننده که عبارت است از ستانده به قیمت تولیدکننده منهای مصرف واسطه به قیمت خریدار. برای محاسبه‌ی GDP^۵ به قیمت بازار، خالص مالیات بر محصول به‌کل ارزش‌افزوده‌ی ناخالص به قیمت پایه (بدون این‌که به بخش‌ها تخصیص داده شود) اضافه می‌شود.

اگر ستانده و در نتیجه ارزش‌افزوده به قیمت تولیدکننده محاسبه شده باشد برای محاسبه GDP به قیمت بازار تنها باید مالیات منهای یارانه بر واردات و مالیات بر ارزش‌افزوده (VAT) (در صورت وجود آن) اضافه شود. هر چند مفهوم ارزش‌افزوده به قیمت عوامل به‌طور صریح در سیستم حساب‌های ملی به‌کاربرده نشده است، با این حال ارزش‌افزوده به قیمت عوامل از طریق کسر کردن سایر مالیات (منهای یارانه) بر تولید از ارزش‌افزوده‌ی ناخالص به قیمت پایه حاصل می‌شود. لیکن به دلایلی محاسبه‌ی ارزش‌افزوده به قیمت عوامل در سیستم حساب‌های ملی جدید توصیه نشده است.

۱-۲-۱۷- ستانده احتسابی واسطه‌گری‌های مالی (FISIM)

«خدمات واسطه‌گری‌های مالی اندازه‌گیری شده به روش غیرمستقیم» که در سیستم حساب‌های ملی ۱۹۶۸، کارمزد احتسابی نامیده می‌شود، از مابه‌التفاوت درآمد دارایی دریافتی (عمدتاً سود وام) و درآمد دارایی پرداختی (عمدتاً سود سپرده) حاصل می‌شود. در سیستم حساب‌های ملی سال ۱۹۶۸، کارمزد احتسابی محاسبه شده در بخش واسطه‌گری‌های مالی، به عنوان مصرف واسطه‌ی یک بخش فرضی با ستانده‌ی صفر در نظر گرفته می‌شد. به این ترتیب این بخش فرضی دارای ارزش‌افزوده‌ای معادل رقم کارمزد احتسابی با علامت منفی بوده و در نتیجه در کل اقتصاد از مجموع ارزش‌افزوده‌ی بخش‌های اقتصادی رقمی معادل کارمزد احتسابی کسر می‌شد.

در سیستم جدید، شیوه‌ی برخورد با کارمزد احتسابی مورد بازنگری قرار گرفته است. زیرا کارمزد احتسابی نه تنها مصرف واسطه‌ی رشته فعالیت‌ها می‌باشد بلکه بخشی از مصارف نهایی مصرف‌کنندگان خدمات واسطه‌گری‌های مالی را نیز تشکیل می‌دهد.

به‌عنوان مثال، علاوه بر رشته فعالیت‌ها، خانوارها نیز به طرق مختلف از خدمات بانک‌ها بهره‌مند می‌شوند. لذا منظور نمودن کل کارمزد احتسابی به‌عنوان مصرف واسطه یک رشته فعالیت فرضی و عدم تخصیص بخشی از آن به مصرف‌کنندگان نهایی خدمات واسطه‌گری‌های مالی، موجب می‌شود محصول ناخالص داخلی کمتر از میزان واقعی آن برآورد شود، زیرا به این ترتیب بخشی از کارمزد احتسابی که می‌باید به تقاضای نهایی تخصیص داده شود در آن منظور نمی‌شود. به این دلیل در سیستم جدید حساب‌های ملی پیشنهاد می‌شود کارمزد احتسابی محاسبه شده علاوه بر مصرف‌کنندگان واسطه به مصرف‌کنندگان نهایی نیز تخصیص داده شود و به تبع این پیشنهاد، ضوابط و معیارهایی نیز برای تخصیص آن ارائه می‌شود.

^۵ Gross Domestic Product

۱-۲-۱- محصول ناخالص داخلی و ارزش افزوده ناخالص

محصول ناخالص داخلی که به اختصار GDP نامیده می‌شود معیاری برای اندازه‌گیری تولید است. محصول ناخالص داخلی و ارزش افزوده ناخالص هر دو یک مفهوم اقتصادی را بیان می‌کنند ولی ارزش آن‌ها با یکدیگر متفاوت است و تفاوت آن‌ها در مالیات و یارانه (یارانه) است. محصول ناخالص داخلی و ارزش افزوده ناخالص، ارزش اضافی کالاها و خدماتی را اندازه‌گیری می‌کنند که در یک دوره زمانی در اقتصاد یک کشور تولید شده و برای مصارف نهائی در داخل کشور یا برای صادرات به خارج از کشور در دسترس قرار گرفته‌اند.

GDP یک کشور برابر است با حاصل جمع ارزش افزوده ناخالص کلیه تولیدکنندگان مقیم آن کشور بعلاوه خالص مالیات بر واردات. بنابراین اگر ستانده و مصرف واسطه فعالیت‌های اقتصادی را داشته باشیم GDP یا محصول ناخالص داخلی برابر با ارزش همه کالاها و خدمات تولید شده در یک دوره منهای کالاها و خدمات مصرف شده در فرآیند تولید طی همان دوره بعلاوه مالیات منهای یارانه است. این روش محاسبه GDP معمولاً روش تولید نامیده می‌شود. در این صورت GDP از رابطه زیر به دست می‌آید:

$$\text{یارانه‌ها} - \text{مالیات‌ها} + \text{مصرف واسطه} - \text{ستانده} = \text{GDP}$$

$$\text{یارانه‌ها} - \text{مالیات‌ها} + \text{ارزش افزوده ناخالص} = \text{GDP}$$

همان‌طور که قبلاً بیان شد GDP سطح تولید را اندازه‌گیری می‌کند. سطح تولید از این نظر مهم است که تعیین می‌کند تا چه اندازه یک کشور می‌تواند مصرف کند و نیز از این نظر اهمیت دارد که سطح اشتغال را تحت تأثیر قرار می‌دهد. مصرف یکی از مهم‌ترین عواملی است که بر رفاه یک جامعه تأثیر می‌گذارد، البته این فقط یکی از عوامل متعدد است و عوامل دیگری نیز نظیر اکتشافات علمی و ابداعات وجود دارد که می‌تواند اثرات مثبتی بر سطح رفاه جامعه داشته باشد و یا عواملی نظیر فجایع طبیعی، بیماری‌های واگیردار و جنگ که می‌تواند اثرات منفی بر رفاه جامعه داشته باشد. این عوامل مسلماً در محاسبه GDP به حساب آورده نمی‌شود. بنابراین افزایش GDP زمانی می‌تواند موجب افزایش رفاه شود که عوامل دیگر نظیر عوامل فوق ثابت باشد.

۱-۳- طبقه‌بندی بین‌المللی استاندارد کلیه رشته فعالیت‌های اقتصادی (ISIC)

در سیستم حساب‌های ملی سال ۱۹۹۳ و ۲۰۰۸، طبقه‌بندی پیشنهاد شده برای رشته فعالیت‌های اقتصادی نسخه ISIC REV 3.4 است که در حساب‌های ملی ایران نیز از این طبقه‌بندی استفاده شده است.

نوعی طبقه‌بندی استاندارد برای فعالیت‌های اقتصادی تولیدی است که هدف اصلی آن فراهم کردن مجموعه‌ای از رده‌های فعالیتی است، به طوری که در آن بتوان موجودیت‌های اقتصادی را بر اساس نوع فعالیتی که انجام می‌دهند طبقه‌بندی کرد.

اولین نسخه‌ی ISIC در سال ۱۹۴۸ توسط شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل پذیرفته شد و با توجه به ضرورت مقایسه‌ی آمارهای اقتصادی در سطح بین‌المللی به منظور حفظ قابلیت مقایسه‌ی آمارهای کشورهای مختلف، به کشورهای عضو توصیه شد تا سیستم طبقه‌بندی ISIC را به عنوان سیستم طبقه‌بندی فعالیت‌های اقتصادی ملی خود به کار برند. از آن به بعد کشورهای مختلف، هم در سطح ملی و هم در سطح بین‌المللی برای طبقه‌بندی داده‌های آماری خود در زمینه‌های جمعیت، تولید، اشتغال، درآمد ملی و سایر آمارهای اقتصادی بر اساس نوع فعالیت اقتصادی، به طور گسترده‌ای از ISIC استفاده کردند. سازمان‌های بین‌المللی نیز در انتشار آمارهای جمع‌آوری شده از کشورهای مختلف به طور وسیعی ISIC را مورد استفاده قرار دادند.

^۱ International Standard Industrial Classification

اولین ویرایش ISIC در سال ۱۹۵۸ و دومین ویرایش آن در سال ۱۹۶۸ منتشر شد. ویرایش سوم ISIC در سال ۱۹۸۹ به تصویب کمیسیون آمار رسید و در سال ۱۹۹۰ منتشر شد. ویرایش سوم این طبقه‌بندی برخلاف ویرایش‌های قبلی دارای هماهنگی‌های لازم با سایر طبقه‌بندی‌های بین‌المللی فعالیت‌ها و طبقه‌بندی‌های کالاها و خدمات می‌باشد که البته این امر تا حدودی نیز موجب پیچیدگی آن شده است. در حال حاضر ویرایش چهارم ISIC نیز نهائی شده است. در نظام کدگذاری ویرایش سوم ISIC از حروف الفبا تحت عنوان «قسمت^۷» از کدهای دورقمی به عنوان «بخش^۸» از کدهای سه‌رقمی به عنوان «گروه^۹» و از کدهای چهاررقمی به عنوان «طبقه^{۱۰}» استفاده شده است. در این طبقه‌بندی تعداد ۱۷ قسمت وجود دارد و هر قسمت شامل یک یا چند بخش و در مجموع ۶۰ بخش است که نسبت به ویرایش دوم ۸۰ درصد افزایش یافته است. هر بخش ممکن است به نوبه‌ی خود به ۹ گروه تقسیم شود به طوری که در مجموع این ویرایش شامل تعداد ۱۵۹ گروه است که ۱۱۷ درصد نسبت به ویرایش دوم بیشتر است. هر گروه نیز به تعدادی کد چهاررقمی یا طبقه تقسیم شده، به طوری که در مجموع تشکیل ۲۹۲ طبقه را داده است. شایان ذکر است که در ویرایش سوم، جزئیات بیشتری در زمینه خدمات، خصوصاً در سطح یک رقمی و دو رقمی ارائه شده است. این تغییرات بنا به درخواست تولیدکنندگان و استفاده‌کنندگان آمار بوده است.

ISIC چارچوبی برای تنظیم فعالیت‌های تولیدی برحسب رشته فعالیت تهیه می‌کند و در این امر مبدأ فعالیت کالا به عنوان معیار اصلی طبقه‌بندی به کار گرفته شده است. در این طبقه‌بندی معیار عمده‌ی به کار رفته در تعیین حدود بخش‌ها و گروه‌ها (رده‌های دو رقمی و سه رقمی)، ویژگی فعالیت‌های واحد تولیدکننده است که در اقتصاد هر کشور در تعیین میزان تشابه ساختار واحدهای تولیدکننده و بعضی روابط موجود در آن‌ها از اهمیت استراتژیکی برخوردار می‌باشد. جنبه‌های عمده‌ی ویژگی فعالیت‌ها که مدنظر طبقه‌بندی بوده است عبارت‌اند از:

الف- مشخصه‌ی کالاها و خدمات تولیدشده

ب- موارد استفاده‌ی کالاها و خدمات

پ- داده‌های به کار رفته در تولید، فرایند تولید و فناوری مورد استفاده در آن

طبقات ISIC (رده‌های چهار رقمی) طوری تعیین شده‌اند که حتی الامکان حائز دو شرط زیر باشند:

الف - تولید گروه کالاها و خدماتی که یک طبقه را مشخص می‌کنند، عمده‌ی ستانده‌ی واحدهای قرار گرفته در آن طبقه را تشکیل دهد.

ب - هر طبقه واحدهایی را در برداشته باشد که بیشترین گروه کالاها و خدمات مشخص‌کننده‌ی آن طبقه را تولید کنند. بدین ترتیب واحدهای طبقه‌بندی شده در یک طبقه معین باید مشابه بوده و تا حد ممکن همگن باشند.

ساختار کلی ISIC در سطح رده‌های الفبایی به شرح زیر می‌باشد^{۱۱}.

الف- کشاورزی، شکار و جنگلداری

ب- ماهی‌گیری

پ- استخراج معدن

ت- صنعت

ث- تأمین برق، گاز و آب

^۷ Section

^۸ Division

^۹ Group

^{۱۰} Class

^{۱۱} برای اطلاعات بیشتر به سایت http://unstats.un.org/unsd/cr/registry/class_default.asp مراجعه شود

- ج- ساختمان
- چ- عمده‌فروشی و خرده‌فروشی و تعمیر وسایل نقلیه‌ی موتوری، موتورسیکلت و کالاهای شخصی و خانگی
- ح- هتل و رستوران
- خ- حمل و نقل، انبارداری ارتباطات
- د- واسطه‌گری‌های مالی
- ذ- مستغلات، اجاره و فعالیت‌های کسب و کار
- ر- اداره‌ی امور عمومی و دفاعی، تأمین اجتماعی اجباری
- ز- آموزش
- ژ- بهداشت مددکاری اجتماعی
- س- سایر فعالیت‌های خدماتی عمومی، اجتماعی و شخصی
- ش- خانوارهای خصوصی دارای مستخدم
- ص- سازمان‌ها و هیئت‌های برون مرزی

مبانی نظری و اصول کلی حساب تولید اقتصاد روستایی

۲-۱- مقدمه

حساب تولید حوزه روستایی مجموعه‌ای از حسابداری جامع بر اساس الگوی سیستم حساب‌های ملی، تعاریف و مفاهیم و روش‌های محاسبه بر اساس SNA است که به صورت جامع و هدفمند مطالعه کمی و منظم فعالیت‌های اقتصادی روستا را برای یک دوره زمانی معلوم، معمولاً یک سال، امکان‌پذیر می‌سازد. به عبارت دیگر نقشی را که حساب‌های ملی در سطح کل کشور به عهده دارد، حساب‌های روستا همان نقش، اهمیت و کاربرد را در سطح روستایی عهده‌دار است. از نظر اهمیت و کاربرد نیز، حساب‌های روستایی، نقش شایان توجهی را در برنامه‌ریزی روستایی، بررسی عملکرد اقتصاد روستایی و تحلیل امکانات و پتانسیل‌های روستایی به عهده دارد. به طوری که تحقق اهداف برنامه‌ریزی روستایی بدون استفاده از یافته‌ها، شاخص‌ها و متغیرهای حساب‌های روستایی امکان‌پذیر نیست.

۲-۲- مبانی نظری حساب تولید روستایی

مبانی نظری حساب تولید حوزه روستایی همانند حساب‌های ملی و منطقه‌ای، مبتنی بر سیستم حساب‌های ملی^{۱۲} است، این تفاوت که تبدیل سطح جغرافیایی ملی، به روستایی مسائل ویژه‌ای را باعث می‌شود که مشابه چیزی است که در مورد حساب‌های منطقه‌ای (حساب استان‌ها) اتفاق می‌افتد. این مسائل ویژه، به تفصیل در حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران و بر اساس توصیه‌های سیستم حساب‌های ملی، به کار گرفته شده است. علی‌رغم نیاز برنامه‌ریزان به نتایج حساب‌های روستایی و نیز علی‌رغم توسعه دانش نظری و عملی در حساب‌های ملی، حسابداری منطقه‌ای (در این بحث روستا را می‌توان معادل منطقه لحاظ کرد) در جهان و ایران از سوابق تجربی قابل توجهی برخوردار نمی‌باشد.

^{۱۲} SNA

۲-۱-۲- اقتصاد روستایی

منظور از اقتصاد روستایی سلسله فعالیت‌های اقتصادی است که در حوزه روستایی انجام می‌شود، بنابراین هر فعالیت اقتصادی که در محیط روستایی انجام شود، در حیطه اقتصاد روستایی قرار خواهد گرفت. اغلب روستاها، از گذشته محل تولید محصولات کشاورزی بوده‌اند، به همین دلیل و نیز به علت وجوه مشترک بین اقتصاد روستایی و اقتصاد کشاورزی، گاهی این دو واژه به جای یکدیگر به کار برده شده‌اند، حال اینکه دو مفهوم کاملاً متمایز هستند. اقتصاد کشاورزی، صرفاً شامل فعالیت‌های اقتصادی وابسته به بخش کشاورزی، یعنی زراعت، باغداری، مرغداری و دامداری و تولید سایر محصولات کشاورزی است. حال این که اقتصاد روستایی، شامل تمامی فعالیت‌های اقتصادی است که در حوزه روستایی انجام می‌شود، اعم از کشاورزی و یا غیر کشاورزی، نظیر فعالیت‌های استخراج معادن، صنعت، ساختمان، بازرگانی (عمده‌فروشی و خرده‌فروشی)، تعمیر وسایل نقلیه و کالاهای شخصی و خانگی، هتلداری و رستوران‌داری، حمل و نقل و فعالیت‌هایی که توسط دولت در این حوزه انجام می‌شود مانند امور عمومی، دفاعی و انتظامی و یا تولید خدماتی همچون آموزش، بهداشت و درمان، دامپزشکی و یا سایر فعالیت‌ها مانند فعالیت‌های کسب‌وکار، واسطه‌گری‌های مالی، خدمات مذهبی، فرهنگی و تفریحی، ورزشی و خدمات عمومی و شخصی. به طور کلی تمام فعالیت‌های اقتصادی تولیدکننده کالا و خدمات که توسط دولت، شرکت‌ها و خانوارهای ساکنان روستا یا غیر ساکن دارای فعالیت‌های کشاورزی و غیر کشاورزی، در حوزه روستایی انجام می‌شود، در حیطه اقتصاد روستا قرار دارد. در ایران، به دلیل تنوع شرایط جغرافیایی و آب و هوایی و همچنین تفاوت در قابلیت‌ها و توان‌های محیطی، فعالیت‌های اقتصادی روستاها یکسان نبوده و غالباً خصوصیات اقتصادی و اجتماعی روستاهای هر استان نسبت به استان دیگر متفاوت است. پیش از این اقتصاد روستایی ایران، همچون بسیاری از کشورهای در حال توسعه، بر پایه زراعت و دامداری استوار بوده و فعالیت‌های صنعتی، معدنی و خدماتی، تنها در طول چند دهه‌ی اخیر در حوزه روستایی گسترش یافته است.

یکی از مؤلفه‌های مهم و تأثیرگذار در اقتصاد روستایی، میزان روستانشینی، وضعیت و کیفیت جمعیت روستایی و در کنار آن در نظر گرفتن تحولات اقتصادی است. همچنین وضعیت اشتغال در روستاها و تحولات آن، نقش مؤثر و تعیین‌کننده‌ای در کم و کیف جمعیت روستایی دارد. عوامل متعددی می‌توانند میزان روستانشینی و به عبارتی مهاجرت روستائیان به شهرها را تحت تأثیر قرار دهد. برخی از این عوامل عبارت‌اند از:

- عدم توازن اقتصاد روستایی و شهری یا همان تفاوت سطح درآمد خانوارهای روستایی نسبت به خانوارهای شهری،
- عدم برخورداری از امکانات و تسهیلات مشابه خانوارهای شهری در خانوارهای روستایی،
- تفاوت سطح و میزان متغیرهای اقتصادی همچون تولید، اشتغال، بیکاری در روستا و شهر، که خود تحت تأثیر دلایلی همچون عدم جذب فارغ‌التحصیلان دوره‌های آموزش عالی (سطوح دانشگاهی) در اقتصاد روستایی است.

۲-۳- کاربرد نظام حساب‌های ملی، منطقه‌ای و حساب اقتصاد روستایی

نظام حساب‌های ملی، یک سیستم چندمنظوره است که هدف اصلی آن فراهم کردن یک چارچوب حسابداری جامع است و از الگوی بین‌المللی پیروی می‌کند و آمارهای اقتصادی تهیه شده در قالب آن را می‌توان برای تجزیه و تحلیل و ارزیابی عملکرد اقتصاد یک کشور و یا منطقه در هر مرحله از توسعه‌ی اقتصادی و یا هر نوع ساختار فعالیتی به کار برد. حساب‌های ملی عملکرد فعالیت‌های اقتصادی کشور را نشان می‌دهد که هر بخش چه میزان تولید کرده و هزینه واسطه‌ای هر بخش چه میزان بوده و چقدر ارزش افزوده ایجاد کرده است و سهم هر یک از عوامل تولید چه میزان می‌باشد. حساب تولید روستایی نیز همان نقش در جامعه تفصیلی‌تر در سطح حوزه روستایی عمل می‌کند. مهم‌ترین آمار کلیدی تعریف شده در سیستم حساب‌های ملی، محصول ناخالص داخلی (GDP) است که به‌عنوان مهم‌ترین شاخص اندازه‌گیری فعالیت‌های

اقتصادی، به طور وسیعی در سطح اقتصاد کلان مورد استفاده قرار می‌گیرد. هرچند مدت‌زمانی است که دیگر محاسبه‌ی این نوع شاخص‌ها تنها هدف تنظیم حساب‌های ملی نیست و کاربردهای خاص دیگری از جمله ارائه تصویر عملکرد اقتصادی، تجزیه و تحلیل اقتصاد کلان، تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری اقتصادی، مقایسات بین‌المللی، هماهنگی‌های آمارها و ... نیز مطرح می‌باشند که در زیر به توضیح آن‌ها پرداخته می‌شود.

- ارائه‌ی تصویر عملکرد اقتصادی: داده‌های حساب‌های ملی اطلاعاتی را فراهم می‌کند که از طریق آن تغییر جریان‌های عمده‌ی اقتصادی نظیر تولید، مصرف خانوار، مصرف دولت، تشکیل سرمایه، صادرات، واردات، دستمزد، مالیات، استقراض، وام و امثال این‌ها و نیز جریان کالاها و خدمات ثبت شده به تصویر کشیده می‌شوند.

- تجزیه و تحلیل اقتصاد کلان: حساب‌های ملی همچنین برای تجزیه و تحلیل ساز و کار عملکرد اقتصاد یک کشور به کار می‌رود. این نوع تجزیه و تحلیل معمولاً مستلزم برآورد پارامترهای موجود در توابع مورد استفاده در روابط بین متغیرهای مختلف اقتصادی با استفاده از مدل‌های اقتصادی برازش داده‌شده به سری‌های زمانی داده‌ها به قیمت‌های ثابت و جاری می‌باشد. معمولاً نوع مدل‌های اقتصادی مورد استفاده برحسب موضوع تحقیق متفاوت است. خوشبختانه سیستم حساب‌های ملی دارای انعطاف‌پذیری لازم برای استفاده در تئوری‌ها یا مدل‌های مختلف اقتصادی می‌باشد، به شرطی که مفاهیم اساسی مورد استفاده نظیر تولید، مصرف، درآمد و غیره هماهنگی لازم را با مفاهیم به‌کار رفته در سیستم داشته باشد.

- تصمیم‌گیری‌ها سیاست‌گذاری‌ها اقتصادی: سیاست‌های اقتصادی در کوتاه‌مدت بر اساس وضعیت جاری کوتاه‌مدت اقتصادی و با نگاهی به پیش‌بینی تغییرات احتمالی در آینده تعیین می‌شود. پیش‌بینی‌های کوتاه‌مدت بر اساس مدل‌های اقتصادسنجی انجام می‌گیرد. سیاست‌های میان‌مدت یا بلندمدت اقتصادی نیز مستلزم ارائه‌ی طرح‌های کمی است. بسیاری از عناصر تشکیل‌دهنده‌ی هر دو مورد، مدل‌های اقتصادسنجی و طرح‌های میان‌مدت یا بلندمدت اقتصادی از آمار حساب‌های ملی تشکیل یافته است. سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری علاوه بر این‌که در سطح دولت‌ها انجام می‌شود، در شرکت‌های دولتی و خصوصی نیز صورت می‌گیرد. شرکت‌های بزرگ نظیر شرکت‌های چند ملیتی که توانایی ساختن مدل‌های اقتصادسنجی برای برآورد نیازهای خود بر اساس انتظارات بلندمدت از توسعه‌ی اقتصادی آینده را دارند نیازمند آمار حساب‌های ملی هستند. همچنین در بعضی از کشورها مؤسسات تخصصی وجود دارند که در مقابل دریافت حق‌الزحمه، پیش‌بینی‌های مورد درخواست مشتریان خصوصی را انجام می‌دهند که این مؤسسات نیز نیازمند آمار حساب‌های ملی می‌باشند.

- مقایسه‌های بین‌المللی: داده‌های اقتصاد کلان مانند GDP یا GDP سرانه یا سایر شاخص‌های کلان اقتصادی نظیر نسبت سرمایه به GDP، نسبت مالیات یا هزینه‌های دولت به GDP که از طریق آمار حساب‌های ملی قابل محاسبه است، در صورتی‌که با استفاده از تعاریف، مفاهیم و طبقه‌بندی‌های یکسان حاصل شده باشد، قابلیت مقایسه در سطح بین‌المللی را خواهد داشت. این مقایسه‌ها توسط اقتصاددانان یا سایر تحلیل‌گران اقتصادی برای ارزیابی عملکرد اقتصاد یک کشور در مقایسه با اقتصادهای مشابه به کار می‌رود. همچنین میزان GDP یا درآمد ملی سرانه‌ی کشورهای مختلف معیاری است که توسط سازمان‌های بین‌المللی برای تعیین شرایط و مدت بازپرداخت وام‌های مورد نیاز کشورها مورد استفاده قرار می‌گیرد. از GDP یا GDP سرانه‌ی کشورهای مختلف برای محاسبه‌ی سهم کشورهای عضو یک سازمان بین‌المللی در تأمین مالی آن سازمان نیز استفاده می‌شود.

- هماهنگی آمارها: سیستم حساب‌های ملی وظیفه‌ی مهم هماهنگی آمارهای اقتصادی را از دو جهت به عهده دارد. اولاً، از نظر مفاهیم، چارچوب یکسانی را برای تعاریف و طبقه‌بندی‌های مورد استفاده در زمینه‌های متفاوت ارائه می‌دهد و ثانیاً، از نظر ارقام، چارچوب حسابداری یکسانی را برای هماهنگ کردن داده‌های اخذشده از منابع مختلف، نظیر طرح‌های آمارگیری از رشته فعالیت‌ها و خانوارها، آمارهای بازرگانی و اطلاعات به‌دست‌آمده از آمارهای ثبتی دولتی به وجود می‌آورد.

هدف حساب‌های منطقه‌ای، محاسبه‌ی متغیرهای کلان اقتصادی در استان‌های کشور در دوره‌ی معینی از زمان است که به‌وسیله‌ی آن وضعیت اقتصادی استان‌ها در آن دوره یا مقطع زمانی خاص به‌تصویر کشیده شده و توان اقتصادی آن‌ها نشان داده می‌شود. مهم‌ترین کمیت کلان اقتصادی حاصل از این حساب‌ها محصول ناخالص داخلی منطقه (GDP) است. حساب‌های منطقه‌ای نقش شایان توجهی در برنامه‌ریزی دارد به‌طوری‌که تحقق اهداف برنامه‌ریزی استانی بدون استفاده از یافته‌های حساب‌های منطقه‌ای امکان‌پذیر نیست. تهیه‌ی این حساب‌ها آمارهای قابل‌اطمینان و سازگاری را فراهم می‌آورد که زیربنای سیاست‌گذاری‌های اقتصادی در راستای کاهش نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی بین استان‌ها است.

قابلیت اطلاق منطقه بر اساس تقسیم‌بندی‌های جغرافیایی موجود و بنا بر نیاز، به‌عنوان مثال در مواردی به‌عنوان شهرستان‌ها و در مواردی به روستاهای یک کشور، این امکان را فراهم می‌کند که همان‌گونه که حساب‌های ملی و منطقه‌ای اهمیت بالایی در تولید آمار و اطلاعات حساب‌های ملی در ابعاد متفاوت (منطقه) ایجاد می‌کند بتوان این انتظارات را در قالب جغرافیایی دیگری همچون روستاها قابل حصول نمود.

۲-۴- اصول کلی حساب تولید اقتصاد روستا

محصول ناخالص داخلی منطقه (روستا)، از مجموع ارزش‌افزوده‌ی فعالیت‌های اقتصادی واحدهای تولیدی مقیم در حوزه روستایی به دست می‌آید. بنابراین به‌عنوان یک اصل اساسی، ارزش‌افزوده باید به منطقه‌ای که واحد تولیدکننده مقیم آن است، منتسب شود. تعریف آماری واحد تولیدی (کارگاهی) ایجاب می‌کند این واحد در یک محل ثابت مشخصی مستقر باشد. هرچند به‌کارگیری این اصل در اکثر موارد امکان‌پذیر است، لیکن فعالیت‌هایی وجود دارد که این اصل را نمی‌توان در مورد آن‌ها پیاده کرد. به‌عنوان نمونه بعضی از فعالیت‌های تولیدی همانند حمل و نقل از مرزهای منطقه عبور می‌کنند. همچنین بعضی از واحدهای تولیدکننده ممکن است در مکان‌های دائمی یا موقتی که در بیش از یک منطقه قرارداد فعالیت کنند. تعدادی از فعالیت‌ها همانند فعالیت استخراج نفت در فلات قاره را نمی‌توان به هیچ‌یک از مناطق منتسب کرد. برای همه‌ی موارد بالا، طبق توصیه‌های بین‌المللی، اصول روشن و مشخصی تدوین شده است که به‌طور خلاصه در زیر به آن‌ها اشاره می‌شود.

۲-۴-۱- اصل اقامت

اصل کلی انتخاب‌شده برای حساب‌های منطقه‌ای (حساب‌های روستایی) آن است که ارزش‌افزوده باید به منطقه‌ای (روستایی) که واحد تولیدکننده در آن مقیم است منتسب شود. به‌کارگیری اصل اقامت در زمینه‌ی فعالیت‌های انرژی و حمل و نقل مشکلاتی را به همراه دارد. زیرا اصل اقامت به این معنی است که ارزش‌افزوده‌ی حاصل از حمل کالاها بین چند منطقه نباید بین آن مناطق تقسیم شود بلکه باید به یک منطقه یعنی منطقه‌ای که واحد تولیدکننده‌ی مقیم آن است منتسب شود. اصل اقامت در مورد واحدهای چند منطقه‌ای یعنی واحدهایی که در بیش از یک منطقه، مکان دارند نیز به این معنی است که فعالیت آن‌ها باید بین اجزای اصلی آن‌ها تقسیم شود. لیکن برخی از واحدهای تولیدی چند منطقه‌ای بدون داشتن کارگاه دائمی فعال هستند. به‌طور نمونه یک تولیدکننده‌ی ساختمانی ممکن است برای انجام فعالیت خود تجهیزاتی را در سایت ساختمانی در منطقه دیگری داشته باشد. این فعالیت‌ها باید به ارزش‌افزوده‌ی منطقه محل اقامت تولیدکننده و نه محل سایت ساختمانی منتسب شود، مگر این‌که مدت‌زمان انجام فعالیت در این سایت ساختمانی به میزانی باشد که بتوان آن را به‌عنوان یک واحد محلی طولانی‌مدت تلقی کرد.

۲-۴-۲- اصل منطقه‌ای (حوزه روستایی)

در این روش انتساب ارزش افزوده بر اساس اصل منطقه‌ای است. بر اساس این اصل فعالیت تولیدکنندگان ساختمان در نمونه‌ی بالا به منطقه‌ای منسوب می‌شود که سایت ساختمانی در آن قرار داد. حمل و نقل بین منطقه‌ای بین مناطق مختلف تقسیم می‌شود. به عبارت کلی‌تر فعالیت حاصل از عوامل تولید بدون توجه به منطقه مورد اقامت عوامل تولید یا واحد تولیدی به منطقه‌ای منتسب می‌شود که فعالیت اقتصادی به‌واقع صورت می‌گیرد.

لازم به ذکر است در تهیه‌ی حساب‌های روستایی ایران، اصل اقامت، که از نظر توصیه‌های بین‌المللی نیز اولویت دارد به‌عنوان اصل اولیه حساب‌های روستایی انتخاب شده است ولی در برخی فعالیت‌ها همانند حمل و نقل بنا به ماهیت فعالیت اصل منطقه‌ای مورد نظر قرار گرفته است.

۲-۴-۳- قلمرو منطقه

در حساب‌های منطقه‌ای، کل قلمرو اقتصادی کشور به تعدادی منطقه و یک فرا منطقه تقسیم شده است:

۲-۴-۳-۱- منطقه

منطقه‌بندی اقتصاد ملی بدون بیان تعریف مشخصی از منطقه ممکن نیست. این تعریف باید به‌گونه‌ای باشد که نخست از ادغام همه‌ی مناطق، اقتصاد ملی حاصل شود و دوم این‌که هر منطقه دارای آن‌گونه مرزبندی مشخصی باشد که در پایان، هر بخش از منطقه فقط یک‌بار و تنها در یک منطقه منظور شده باشد.

با بررسی مباحث مختلف در طبقه‌بندی‌های منطقه‌ای و با توجه به این‌که واحد تقسیمات کشوری، استان، شهرستان، بخش و آبادی است و برنامه‌ریزی‌های اقتصادی و اجتماعی پس از سطح ملی در سطح استان اعمال می‌شود، بنابراین به‌منظور کاربردی‌تر شدن حساب‌های روستایی، آخرین تقسیمات کشوری نقاط خارج از شهری، یعنی آبادی‌ها می‌باشد.

۲-۴-۳-۲- فرامنطقه

این قسمت شامل بخش‌هایی از قلمرو اقتصادی کشور است که نمی‌توان آن‌ها را به هیچ‌یک از مناطق نسبت داد و موارد مختلف آن به شرح زیر است :

- آب‌های فلات قاره و آن قسمت از آب‌های بین‌المللی که کشور نسبت به آن‌ها دارای حقوق انحصاری است و به‌وسیله‌ی واحدهای مقیم مورد استفاده قرار می‌گیرد.

- قلمرو سیاسی کشور در سایر نقاط جهان که طبق موافقت‌نامه‌های سیاسی برای اهداف سیاسی، نظامی، علمی و سایر اهداف، اجاره یا تملک شده باشد همانند سفارتخانه‌ها، کنسولگری‌ها، پایگاه‌های نظامی و همانند آن.

بنا بر ضرورت، حساب‌های اقتصاد روستایی که در تعامل و تقارب با حساب‌های اقتصاد شهری، تهیه و تدوین می‌شود، تقسیمات کشوری و تعاریف و مفاهیم مرتبط، بر اساس تعاریف و مفاهیم استاندارد مرکز آمار ایران ذکر می‌گردد.

۲-۴-۳-۳- تقسیمات کشوری

کشور ایران به چندین استان و هر استان به چند شهرستان و هر شهرستان به تعدادی بخش و هر بخش به چند دهستان و هر دهستان به چندین آبادی تقسیم می‌شود.

بر اساس آخرین تقسیمات کشوری تا پایان سال ۱۳۹۳، کشور ایران از ۳۱ استان، ۴۲۹ شهرستان، ۱۰۵۸ بخش، ۲۵۸۹ دهستان و ۱۲۴۳ شهر و ۹۶۵۴۷ آبادی تشکیل یافته است.

جدول ۱-۲: تقسیمات کشوری تا پایان سال ۱۳۹۳

روستا	شهر	دهستان	بخش	شهرستان	استان	کشور	واحد تقسیمات کشوری
دهیار	شهردار	دهدار	بخشدار	فرماندار	استاندار	وزیر کشور	مسئول واحد اداری
۹۶۵۴۷	۱۲۴۳	۲۵۸۹	۱۰۵۸	۴۲۹	۳۱	وزارت کشور	

منبع: وزارت کشور

- استان

واحدی از تقسیمات کشوری است با محدوده جغرافیایی معین که از به هم پیوستن چند شهرستان هم‌جوار با توجه به موقعیت‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و طبیعی تشکیل می‌شود.

الف - شهرستان

واحدی از تقسیمات کشوری با محدوده جغرافیایی معین است که از به هم پیوستن چند بخش هم‌جوار که از نظر عوامل طبیعی و اوضاع اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی واحد متناسب و همگنی را به وجود آورده‌اند، تشکیل شده است.

ب- بخش

واحدی از تقسیمات کشوری با محدوده جغرافیایی معین است که از به هم پیوستن چند دهستان هم‌جوار مشتمل بر چندین مزرعه، مکان، روستا و احیاناً شهر، که از نظر عوامل طبیعی و اوضاع اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی، واحد همگنی را به وجود آورده‌اند، تشکیل شده است.

ج- دهستان

کوچک‌ترین واحد تقسیمات کشوری یا محدوده جغرافیایی معین است که از به هم پیوستن چند روستا، مکان و مزرعه هم‌جوار تشکیل می‌شود و از لحاظ محیط طبیعی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی همگن بوده و امکان خدمات‌رسانی و برنامه‌ریزی در سیستم و شبکه‌ای واحد را فراهم می‌نماید.

د- شهر (نقطه شهری)

منظور از شهر، هر یک از نقاط جغرافیایی است که دارای شهرداری باشد.

ه- آبادی

آبادی محدوده‌ای است واقع در یک دهستان، با حدود ثبتي یا عرفی مستقل و خارج از محدوده شهرها یا آبادی دیگر که به دلیل وجود فعالیت انسان در تمام یا بخشی از آن، قابل تشخیص و معمولاً دارای نام خاصی است. آبادی یک نقطه جغرافیایی محسوب می‌شود و شامل اراضی کشاورزی و یا غیر کشاورزی و اماکن محل فعالیت یا سکونت انسان است. آبادی ممکن است یک ده، یک مزرعه، یک مکان، یک معدن و امثال آن باشد.

۲-۵- روش‌های گردآوری اطلاعات حساب تولید اقتصاد روستایی

همان‌طور که در تهیه حساب‌های منطقه‌ای روش‌های مختلفی وجود دارد و در زیر به آن‌ها اشاره می‌شود، در مورد حساب اقتصاد روستایی نیز روش‌های فوق صادق می‌باشد.

۲-۵-۱- روش جزء به کل

روش جزء به کل عبارت از گردآوری داده‌های موردنیاز از کارگاه‌های موردنظر و جمع‌آوری آن‌ها برای رسیدن به سطح ارزش‌افزوده فعالیت‌های اقتصادی در حوزه روستایی یا منطقه است. هرگاه به دلیل فقدان اطلاعات مورد نیاز برای کارگاه‌های موردنظر در سطح منطقه امکان جمع‌آوری مستقیم اطلاعات وجود نداشته باشد از روش شبه جزء به کل می‌توان استفاده کرد. در این روش اطلاعات آماری موردنیاز بجای این‌که به‌طور مستقیم از کارگاه مستقر در منطقه گرفته شود، با استفاده از اطلاعات موجود در سطح بنگاه برآورد می‌شود، سپس برآوردهای صورت گرفته همچون روش جزء به کل خالص تا رسیدن به سطح منطقه با یکدیگر جمع می‌شوند. روشن است این روش فقط در مورد بنگاه‌های چند منطقه‌ای به کار می‌رود.

۲-۵-۲- روش کل به جزء

این روش، منطقه‌ای کردن اطلاعات بدون این‌که سعی شود به داده‌های موجود در سطح کارگاه‌های مستقر در سطح منطقه دسترسی حاصل شود. در این روش رقم ملی یا منطقه‌ای، با استفاده از مناسب‌ترین شاخص ممکن بین مناطق توزیع می‌شود.

در بعضی فعالیت‌ها بنا به ماهیت آن فعالیت، استفاده از یک شاخص مناسب برای انتساب فعالیت به سطح منطقه‌ای یا حوزه روستایی، اطلاعات صحیح‌تری نسبت به جمع‌آوری مستقیم اطلاعات به دست می‌دهد.

۲-۵-۳- روش مختلط

روش جزء به کل به‌ندرت به‌طور کامل و به تنهایی مورد استفاده قرار می‌گیرد. همیشه شکاف‌های اطلاعاتی وجود دارد که باید با روش کل به جزء، تکمیل شود. همچنان‌که بسیاری از روش‌های کل به جزء نیز اغلب با تأمین برخی اطلاعات به‌وسیله‌ی روش‌های جزء به کل همراه هستند. به این ترتیب به‌طور معمول ترکیبی از دو روش به کار گرفته می‌شود.

برای برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری در حوزه‌ی روستایی نیاز به داشتن آمار و اطلاعات مربوط به شاخص‌های اقتصادی وجود دارد. این گزارش نتایج طرحی است در آن سعی شده حساب تولید روستا در ایران به تصویر کشیده شود. یافته‌های این طرح نشان می‌دهد ۲۷/۵ درصد از تولید بخش‌های مختلف اقتصادی، در حوزه روستایی و ۷۲/۵ درصد در حوزه شهری انجام می‌گیرد. شاخص تولید اقتصاد روستایی یکی از ابزارهای مناسب برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری منطقه‌ای، در راستای توسعه روستایی ایران اسلامی می‌باشد.

یافته‌ها

۱-۳- مقدمه

براساس آمار رسمی سرشماری عمومی نفوس مسکن مرکز آمار ایران در سال ۱۳۳۵، میزان روستانشینی، ۶۸/۷ درصد بوده و این سهم در سال ۱۳۹۰ به ۲۸/۶ درصد رسیده است. عوامل متعددی در کاهش این سهم نقش داشته‌اند که به‌عنوان یک عامل قابل‌سنجش و اندازه‌گیری، می‌توان به تفاوت درآمد خانوار روستایی نسبت به درآمد خانوارهای شهری اشاره کرد. شکاف درآمدی مورد نظر بین خانوارهای روستایی و شهری در سال ۱۳۵۳ به میزان ۵۷ درصد بوده و تا سال ۱۳۹۰ نیز روندی کاهشی داشته است اما مجدداً در سال ۱۳۹۳ به ۴۳ درصد می‌باشد که حدوداً ۵ درصد افزایش یافته است. نرخ بالای بیکاری در جامعه روستایی، عدم جذب فارغ‌التحصیلان عالی (دانشگاهی) در فعالیتهای روستایی یکی دیگر از معضلات جامعه روستایی است. دولت می‌تواند با داشتن آمارهای اقتصادی لازم به تقویت بخش کشاورزی و با گسترش صنایع تبدیلی کالاهای کشاورزی، احداث کارگاه‌های صنعتی و توسعه بخش خدمات، در جهت توسعه روستایی به موفقیت‌هایی دست یابد. خوشبختانه مسئولین نظام با تدوین قوانین مناسبی در برنامه‌های توسعه منطقه‌ای، به این موضوع توجه خاصی داشته‌اند. مفاد مندرج در برنامه پنجم توسعه از جمله ضرورت و اهمیت موضوع اندازه‌گیری شاخص تولید اقتصاد روستایی را بیان می‌کند. با استناد به فصل ششم برنامه پنجم توسعه منطقه‌ای و به‌منظور تحقق سیاست‌گذاری و ارزیابی از برنامه، به استناد ماده ۱۹۴ توسعه روستایی، دولت مکلف است به‌منظور بهبود وضعیت روستاها در زمینه‌ی سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، راهبری، نظارت و هماهنگی بین دستگاه‌های اجرائی، ارتقاء سطح درآمد و کیفیت زندگی روستائیان و کشاورزان را بهبود بخشد و در راستای کاهش نابرابری‌های موجود بین جامعه روستایی، عشایری و شهری، حمایت لازم را انجام دهد. لذا برای برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری در حوزه‌ی روستایی نیاز به داشتن آمار و اطلاعات مربوط به شاخص‌های اقتصادی وجود دارد. این گزارش نتایج طرحی است در آن سعی شده حساب تولید روستا در ایران به تصویر کشیده شود. یافته‌های این طرح در سال ۱۳۹۳ نشان می‌دهد ۲۶/۴ درصد از تولید بخش‌های مختلف اقتصادی، در حوزه روستایی و ۷۳/۶ درصد در حوزه شهری انجام می‌گیرد. شاخص تولید اقتصاد روستایی یکی از ابزارهای مناسب برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری منطقه‌ای، در راستای توسعه روستایی ایران اسلامی می‌باشد.

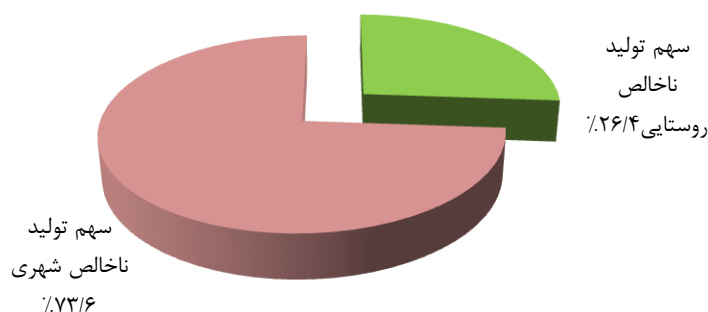
۲-۳- نتایج

یافته‌های تحقیق بر اساس محاسبات حساب تولید اقتصاد روستایی در سال ۱۳۹۳ در جدول ۳-۱ نشان می‌دهد کل تولید ناخالص داخلی کشور به قیمت‌های جاری بالغ بر ۱۱۴۸۷۱۷۰ میلیارد ریال می‌باشد. از این میزان تولید، ۸۴۶۹۵۴۳ میلیارد ریال مربوط به اقتصاد شهری، معادل ۷۳/۶ درصد و ۳۰۳۵۷۱۴ میلیارد ریال در حوزه روستایی، معادل ۲۶/۴ درصد می‌باشد. همچنین نتایج محاسبات ارزش افزوده برحسب بخش‌های مختلف اقتصادی نشان می‌دهد فعالیت کشاورزی در حوزه روستایی ۸۸/۱ درصد از ارزش افزوده کل کشور در این بخش را به خود اختصاص داده و همچنین سهم ارزش افزوده هریک از فعالیت‌های انجام شده در حوزه روستایی عبارت است از: ماهیگیری ۸۷/۶ درصد، معدن ۷۲/۹ درصد، صنعت ۲۴/۱ درصد، تأمین آب، برق و توزیع گاز طبیعی ۱۳/۳ درصد، ساختمان ۶/۹ درصد، عمده‌فروشی و خرده‌فروشی، تعمیر وسایل نقلیه ۹/۲ درصد، هتل و رستوران ۱۴/۸ درصد، حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات ۶/۷ درصد، واسطه‌گرهای مالی ۲/۸ درصد، مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار ۶/۷ درصد، اداره امور عمومی، دفاعی و تأمین اجتماعی اجباری ۵ درصد، آموزش ۱۲/۹ درصد، بهداشت و مددکاری اجتماعی ۲/۶ درصد و سایر خدمات عمومی، اجتماعی، شخصی و خانگی ۲/۵ درصد.

جدول ۳-۱- ارزش افزوده بخش‌های اقتصاد کل کشور و به تفکیک حوزه روستایی و شهری - به قیمت جاری در بخش‌های اقتصادی در سال ۱۳۹۳ (ارزش میلیارد ریال)

بخش‌های اقتصادی	ارزش افزوده بخش‌های اقتصاد کل کشور (میلیارد ریال)	ارزش افزوده بخش‌های اقتصاد شهری (میلیارد ریال)	ارزش افزوده بخش‌های اقتصاد روستایی (میلیارد ریال)	سهم روستایی نسبت به کل کشور (درصد)
کشاورزی، شکار و جنگلداری	۱۴۱۶۶۵۲	۱۶۹۰۸۳	۱۲۴۷۵۶۸	۸۸.۱
ماهیگیری	۵۶۶۴۳	۷۰۱۹	۴۹۶۲۵	۸۷.۶
معدن	۹۸۵۱۸۸	۲۶۷۱۹۱	۷۱۷۹۹۸	۷۲.۹
صنعت	۱۷۵۹۸۹۲	۱۳۳۶۲۳۳	۴۲۳۶۵۹	۲۴.۱
تأمین آب، برق و گاز طبیعی	۸۲۲۹۲۶	۷۱۳۲۸۱	۱۰۹۶۴۵	۱۳.۳
ساختمان	۴۸۸۳۶۶	۴۵۴۵۳۵	۳۳۸۳۱	۶.۹
عمده‌فروشی، خرده‌فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها	۱۷۲۹۴۳۹	۱۵۷۰۲۵۵	۱۵۹۱۸۴	۹.۲
هتل و رستوران	۱۲۱۸۷۸	۱۲۱۸۷۸	۱۸۰۸۶	۱۴.۸
حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات	۱۰۰۷۷۲۲	۹۴۰۴۵۵	۶۷۲۶۷	۶.۷
واسطه‌گری‌های مالی	۲۲۰۱۵۹	۲۱۳۸۹۴	۶۲۶۵	۲.۸
مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار	۱۳۶۰۹۵۴	۱۲۶۹۱۵۷	۹۱۷۹۷	۶.۷
اداره امور عمومی، دفاع و تأمین اجتماعی	۵۴۷۸۹۱	۵۲۰۶۴۹	۲۷۲۴۲	۵.۰
آموزش	۳۶۱۴۳۵	۳۱۴۸۸۵	۴۶۵۵۰	۱۲.۹
بهداشت و مددکاری اجتماعی	۳۷۳۸۹۰	۳۶۴۱۰۷	۹۷۸۳	۲.۶
سایر خدمات عمومی، اجتماعی، شخصی و خانگی	۱۸۵۸۸۴	۱۸۱۲۴۶	۴۶۳۸	۲.۵
جمع	۱۱۴۳۸۹۱۹	۸۴۴۳۸۶۹	۳۰۱۳۱۳۶	۲۶.۳
خالص مالیات بر واردات	۴۸۲۵۱	۲۵۶۷۴	۲۲۵۷۷	۴۶.۸
تولید ناخالص داخلی	۱۱۴۸۷۱۷۰	۸۴۶۹۵۴۳	۳۰۳۵۷۱۴	۲۶.۴

مأخذ: طرح حساب‌های ملی، مرکز آمار ایران

شکل ۳-۱- سهم تولید ناخالص داخلی شهری و روستایی کشور سال ۱۳۹۳ (درصد)

۳-۲-۱- ساختار اقتصاد روستایی

یکی دیگر از یافته‌های این گزارش، ساختار اقتصاد روستایی در کشور ایران است که نشان می‌دهد سهم ارزش افزوده هر یک از بخش‌های اقتصادی در کل تولید ناخالص داخلی حوزه روستایی، به چه اندازه بوده است. به عبارت دیگر، در تعیین ساختار اقتصاد روستایی کشور، بخش کشاورزی با ۴۱/۱ درصد، بخش معدن با ۲۳/۷ درصد و بخش صنعت با ۱۴ درصد عمده‌ترین سهم تولید ارزش افزوده را به خود اختصاص داده‌اند. سهم ارزش افزوده سایر بخش‌های اقتصادی در تولید ناخالص داخلی روستایی در جدول شماره ۳-۲ و شکل ۳-۲ نشان داده شده است.

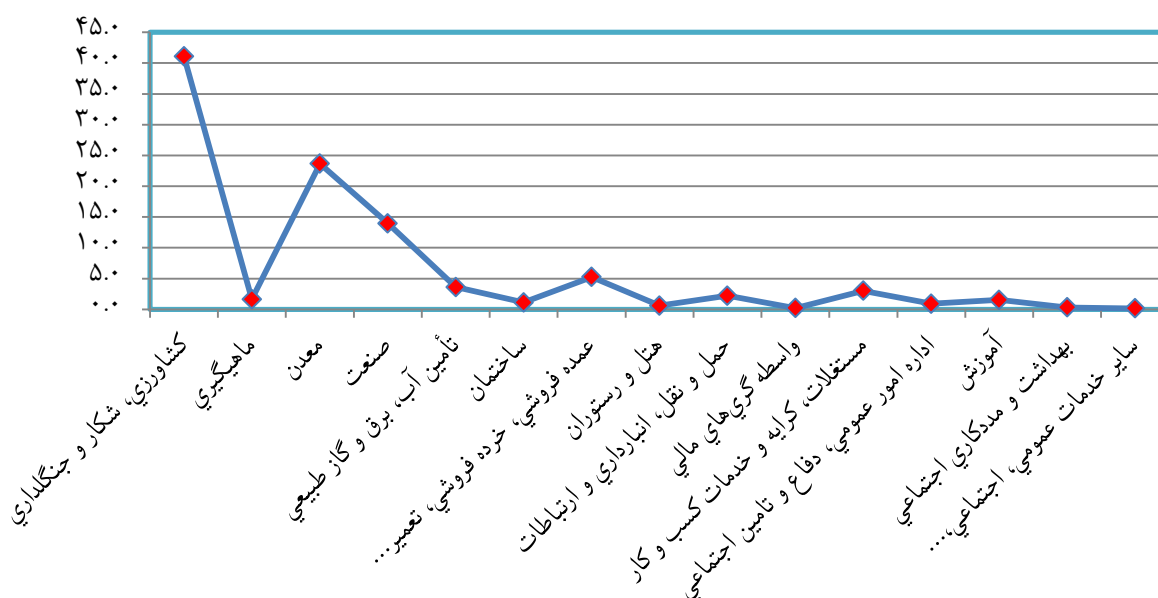
جدول ۳-۲ - ارزش افزوده بخش‌های اقتصاد روستایی به قیمت جاری و سهم ارزش افزوده هر یک از بخش‌های اقتصاد روستایی به کل تولید روستایی (میلیارد ریال و درصد) سال ۱۳۹۳

بخش‌های اقتصاد روستایی	ارزش افزوده (میلیارد ریال)	سهم (درصد)
کشاورزی، شکار و جنگلداری	۱۲۴۷۵۶۸	۴۱.۱
ماهگیری	۴۹۶۲۵	۱.۶
معدن	۷۱۷۹۹۸	۲۳.۷
صنعت	۴۲۳۶۵۹	۱۴.۰
تأمین آب، برق و گاز طبیعی	۱۰۹۶۴۵	۳.۶
ساختمان	۳۳۸۳۱	۱.۱
عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها	۱۵۹۱۸۴	۵.۲
هتل و رستوران	۱۸۰۸۶	۰.۶
حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات	۶۷۲۶۷	۲.۲
واسطه‌گری‌های مالی	۶۲۶۵	۰.۲
مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار	۹۱۷۹۷	۳.۰
اداره امور عمومی، دفاع و تأمین اجتماعی	۲۷۲۴۲	۰.۹
آموزش	۴۶۵۵۰	۱.۵
بهداشت و مددکاری اجتماعی	۹۷۸۳	۰.۳
سایر خدمات عمومی، اجتماعی، شخصی و خانگی	۴۶۳۸	۰.۲

بخش‌های اقتصاد روستایی	ارزش افزوده (میلیارد ریال)	سهم (درصد)
جمع	۳۰۱۳۱۳۶	۹۹.۳
خالص مالیات بر واردات	۲۲۵۷۷	۰.۷
تولید ناخالص داخلی	۳۰۳۵۷۱۴	۱۰۰.۰

مأخذ: طرح حساب‌های ملی، مرکز آمار ایران

سهم ارزش افزوده هریک از بخش‌های اقتصادی روستایی به کل تولید روستایی (درصد)

شکل ۳-۲- سهم ارزش افزوده هریک از بخش‌های اقتصاد روستایی به کل تولید روستا

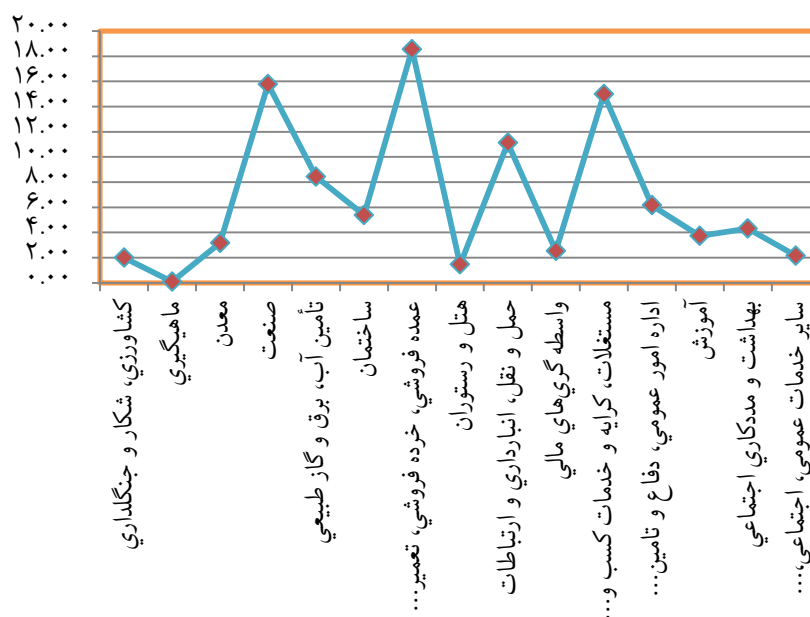
۳-۲-۲- ساختار اقتصاد شهری

بر اساس نتایج جدول ۳-۳ در ساختار اقتصاد شهری کشور، بخش عمده‌فروشی، خرده‌فروشی، تعمیر وسیله نقلیه و کالاها با ۱۸/۵۴ درصد، بخش صنعت ۱۵/۷۸ درصد و بخش مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار با ۱۴/۹۸ عمده‌ترین سهم تولید ارزش افزوده را به خود اختصاص داده‌اند. سهم ارزش افزوده سایر رشته فعالیت‌ها در تولید ناخالص شهری در جدول ۳-۳ و شکل ۳-۳ نشان داده شده است.

جدول ۳-۳- ارزش افزوده بخش‌های اقتصاد شهری به قیمت جاری و سهم ارزش افزوده هر یک از بخش‌های اقتصاد شهری به کل تولید شهری (میلیارد ریال - درصد) در سال ۱۳۹۳

بخش‌های اقتصادی	ارزش افزوده اقتصاد شهری (میلیارد ریال)	سهم (درصد)
کشاورزی، شکار و جنگلداری	۱۶۹۰۸۳	۲.۰۰
ماهگیری	۷۰۱۹	۰.۰۸
معادن	۲۶۷۱۹۱	۳.۱۵
صنعت	۱۳۳۶۲۳۳	۱۵.۷۸
تأمین آب، برق و گاز طبیعی	۷۱۳۲۸۱	۸.۴۲
ساختمان	۴۵۴۵۳۵	۵.۳۷
عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها	۱۵۷۰۲۵۵	۱۸.۵۴
هتل و رستوران	۱۲۱۸۷۸	۱.۴۴
حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات	۹۴۰۴۵۵	۱۱.۱۰
واسطه‌گری‌های مالی	۲۱۳۸۹۴	۲.۵۳
مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار	۱۲۶۹۱۵۷	۱۴.۹۸
اداره امور عمومی، دفاع و تامین اجتماعی	۵۲۰۶۴۹	۶.۱۵
آموزش	۳۱۴۸۸۵	۳.۷۲
بهداشت و مددکاری اجتماعی	۳۶۴۱۰۷	۴.۳۰
سایر خدمات عمومی، اجتماعی، شخصی و خانگی	۱۸۱۲۴۶	۲.۱۴
جمع	۸۴۴۳۸۶۹	۹۹.۷۰
خالص مالیات بر واردات	۲۵۶۷۴	۰.۳۰
تولید ناخالص داخلی	۸۴۶۹۵۴۳	۱۰۰.۰۰

سهم ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی شهری (درصد)

شکل ۳-۳- سهم ارزش افزوده هر یک از بخش‌های اقتصادی به کل تولید اقتصاد شهری استان (درصد)

۳-۲-۳- سهم ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی به تفکیک بخش‌های تولیدکننده کالا و خدمات

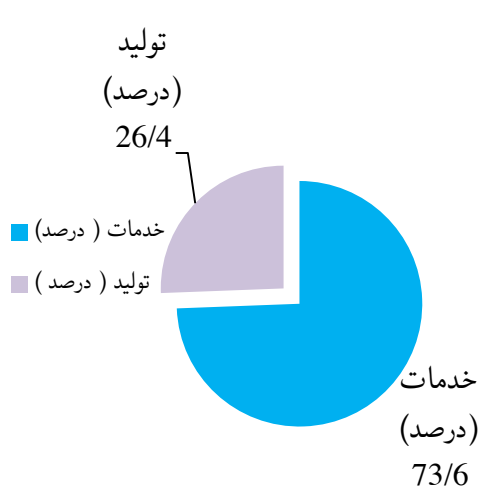
بر اساس نتایج جدول ۳-۴ از کل تولید ناخالص داخل کشور که ۱۱۴۸۷۱۷۰ میلیارد ریال است، ۴۷۰۶۷۴۲ میلیارد ریال به بخش تولید و ۶۷۸۰۴۲۹ میلیارد ریال مربوط به بخش خدمات است. همچنین از ۳۰۳۵۷۱۴ میلیارد ریال ارزش افزوده‌ی ۳۰۳۵۷۱۴ میلیارد ریال بخش حوزه روستایی، ۲۴۷۲۶۸۱ میلیارد ریال (معادل ۸۱/۵ درصد) مربوط به بخش تولیدی و تنها ۵۶۳۰۳۳ میلیارد ریال (معادل ۱۸/۵ درصد) مربوط به بخش خدمات است.

بر اساس نتایج جدول ۳-۵ و شکل‌های ۳-۴ و ۳-۵ از کل اقتصاد کشور در سال ۱۳۹۳، به میزان ۴۱ درصد تولیدی و ۵۹ درصد آن خدماتی بوده است. همچنین سهم ارزش افزوده کل تولید ناخالص داخلی در اقتصاد شهری، ۲۶/۴ درصد به فعالیت‌های تولیدی و ۷۳/۶ درصد به فعالیت‌های خدماتی اختصاص داشته، در حالی که از کل تولید ناخالص داخلی در اقتصاد روستایی، ۸۱/۵ درصد توسط فعالیت‌های تولیدی و ۱۸/۵ درصد توسط فعالیت‌های خدماتی ایجاد شده است.

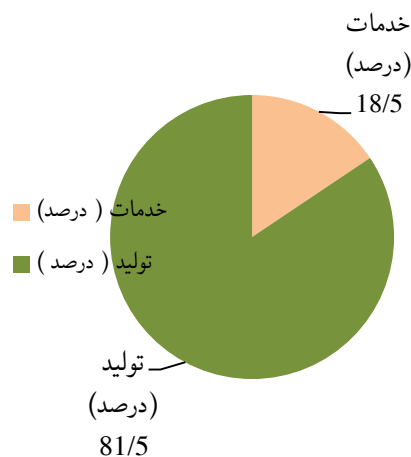
جدول ۳-۴- تولید ناخالص داخلی به تفکیک تولیدی و خدماتی در سطح ملی و برحسب مناطق شهری و روستایی در سال ۱۳۹۳ (میلیارد ریال)

شرح	کل	تولیدی	خدماتی
اقتصادی کل کشور	۱۱۴۸۷۱۷۰	۴۷۰۶۷۴۲	۶۷۸۰۴۲۹
اقتصاد شهری	۸۴۶۹۵۴۳	۲۲۳۴۰۶۱	۶۲۳۵۴۸۲
اقتصاد روستایی	۳۰۳۵۷۱۴	۲۴۷۲۶۸۱	۵۶۳۰۳۳

ماخذ: طرح حساب‌های ملی، مرکز آمار ایران

شکل ۳-۵- سهم بخش‌های تولید و خدمات در اقتصاد شهری (درصد)

شکل ۳-۴- سهم بخش‌های تولید و خدمات در اقتصاد روستایی (درصد)

جدول ۳-۵- سهم ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی به تفکیک تولیدی و خدماتی در مناطق شهری و روستایی در سال ۱۳۹۳ (درصد)

شرح	کل	تولیدی (درصد)	خدمات (درصد)
اقتصادی کل کشور	۱۰۰۰	۴۱۰	۵۹۰
اقتصاد شهری	۱۰۰۰	۲۶۴	۷۳۶
اقتصاد روستایی	۱۰۰۰	۸۱۵	۱۸۵

ماخذ: طرح حساب‌های ملی، مرکز آمار ایران

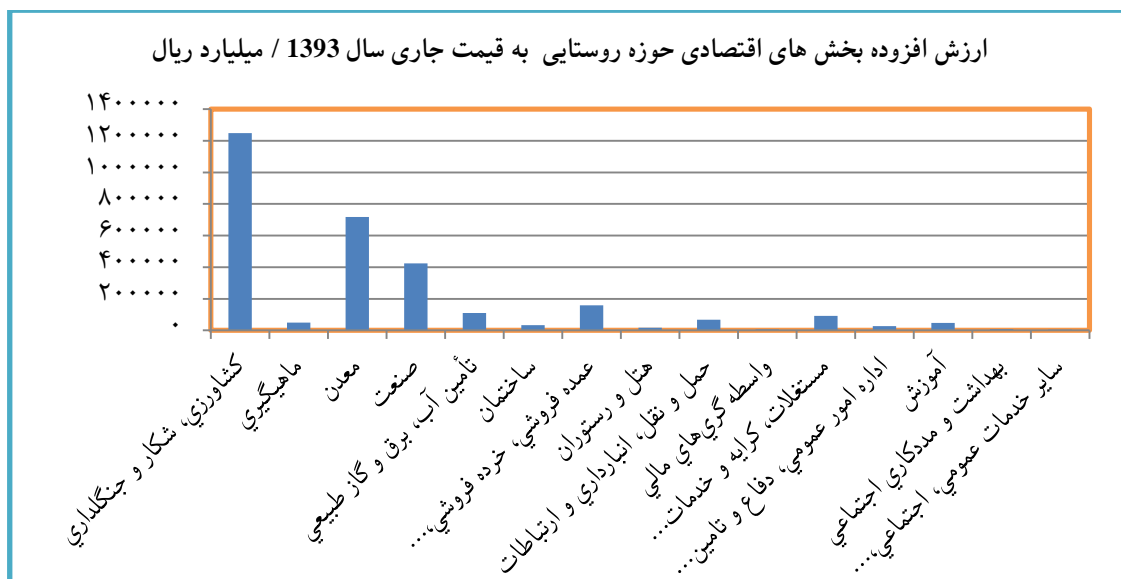
۳-۲-۴- ستانده، مصرف واسطه و ارزش افزوده بخش‌های اقتصاد روستایی

براساس نتایج جدول ۳-۶ بالاترین اندازه ستانده در بین بخش‌های مختلف اقتصاد روستا مربوط به بخش‌های کشاورزی، شکار و جنگلداری با ۱۹۵۰۱۶۰ میلیارد ریال (معادل ۳۹/۴ درصد از کل ستانده)، بخش صنعت ۱۳۳۱۳۰۵ میلیارد ریال (معادل ۲۶/۹ درصد از کل ستانده) و معدن با ۸۱۸۲۳۵ میلیارد ریال (معادل ۱۶/۵ درصد از کل ستانده) و بخش عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه شخصی و خانگی ۲۰۸۸۳۹ میلیارد ریال (معادل ۴/۲ درصد از کل ستانده روستایی) و فعالیت بخش حمل و نقل و ارتباطات ۹۵۳۳۰ میلیارد ریال (معادل ۱/۹ درصد از کل ستانده) بوده است. براساس اطلاعات محاسبه شده است. در این جدول بالاترین سهم مصارف واسطه نسبت به ستانده مربوط به بخش صنعت ۶۸/۲ درصد، بخش ساختمان ۵۹ درصد، بخش واسطه‌گری‌های مالی ۶۰ درصد و بخش‌های ماهیگیری و کشاورزی به ترتیب ۴۰/۶ و ۳۶ درصد نسبت به ستانده می‌باشند. نهایتاً بالاترین ارزش افزوده نسبت به ستانده مربوط به بخش معدن ۸۷/۷ درصد، بخش تامین آب و برق و گاز طبیعی ۸۶/۶ درصد، بخش عمده فروشی و خرده فروشی تعمیر وسایل نقلیه شخصی و خانگی ۷۶/۲ درصد و بخش مستغلات و خدمات کسب و کار ۸۲/۷ درصد، آموزش و بهداشت نیز به ترتیب ۹۲/۸ و ۸۵/۹ درصد می‌باشد.

جدول ۳-۶: ستانده، مصرف واسطه و ارزش افزوده اقتصاد روستایی به تفکیک رشته فعالیت‌ها در سال ۱۳۹۳ - میلیارد ریال

ارزش افزوده	مصرف واسطه	ستانده	ارزش افزوده بخش‌های اقتصاد روستایی سال ۱۳۹۳
۱۲۴۷۵۶۸	۷۰۲۵۹۲	۱۹۵۰۱۶۰	کشاورزی، شکار و جنگلداری
۴۹۶۲۵	۳۳۹۰۵	۸۳۵۳۰	ماهیگیری
۷۱۷۹۹۸	۱۰۰۲۳۸	۸۱۸۲۳۵	معدن
۴۲۳۶۵۹	۹۰۷۶۴۷	۱۳۳۱۳۰۵	صنعت
۱۰۹۶۴۵	۱۶۹۱۴	۱۲۶۵۵۹	تامین آب، برق و گاز طبیعی
۳۳۸۳۱	۴۷۷۸۵	۸۱۶۱۶	ساختمان
۱۵۹۱۸۴	۴۹۶۵۵	۲۰۸۸۳۹	عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها
۱۸۰۸۶	۱۵۲۲۱	۳۳۳۰۷	هتل و رستوران
۶۷۲۶۷	۲۸۰۶۴	۹۵۳۳۰	حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات
۶۲۶۵	۹۴۱۴	۱۵۶۷۹	واسطه‌گری‌های مالی
۹۱۷۹۷	۱۹۲۶۱	۱۱۱۰۵۹	مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار
۲۷۲۴۲	۶۳۹۶	۳۳۶۳۷	اداره امور عمومی، دفاع و تامین اجتماعی
۴۶۵۵۰	۳۵۹۶	۵۰۱۴۶	آموزش
۹۷۸۳	۱۶۰۲	۱۱۳۸۵	بهداشت و مددکاری اجتماعی
۴۶۳۸	۱۷۶۶	۶۴۰۴	سایر خدمات عمومی، اجتماعی، شخصی و خانگی
۳۰۱۳۱۳۶	۱۹۴۴۰۵۶	۴۹۵۷۱۹۲	جمع
۲۲۵۷۷			خالص مالیات بر واردات
۳۰۳۵۷۱۴			تولید ناخالص داخلی

مأخذ: طرح حساب‌های ملی، مرکز آمار ایران

شکل ۳-۶- ارزش افزوده بخش‌های اقتصاد روستایی (میلیارد ریال)

۳-۲-۵- تولید ناخالص داخلی سرانه به تفکیک شهری و روستایی

بر اساس اطلاعات جدول ۳-۷ تولید سرانه کل کشور در سال ۱۳۹۳ به میزان ۱۴۹ میلیون ریال، تولید سرانه اقتصادی شهری، ۱۵۳ میلیون ریال و تولید سرانه اقتصادی روستایی ۱۴۲ میلیون ریال بوده است.

جدول ۳-۷- تولید ناخالص داخلی سرانه به تفکیک شهری و روستایی در سال ۱۳۹۳

شرح	تولید سرانه (میلیون ریال)
تولید سرانه کل کشور	۱۴۹
تولید سرانه اقتصادی شهری	۱۵۳
تولید سرانه اقتصادی روستایی	۱۴۲

ماخذ: طرح حساب‌های ملی، مرکز آمار ایران

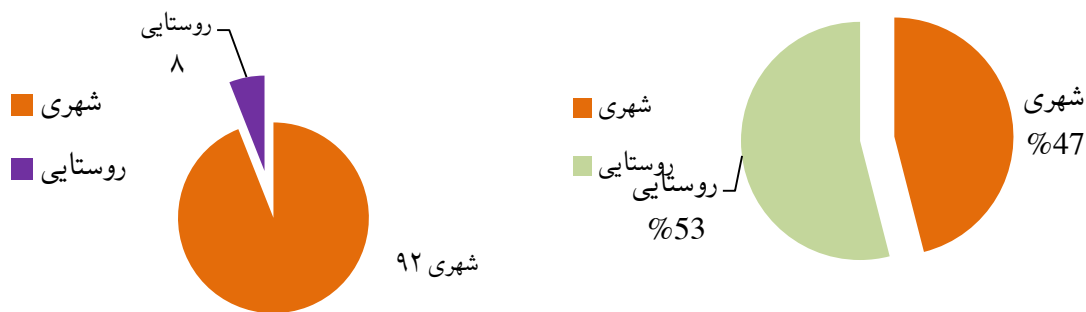
۳-۲-۶- سهم اقتصاد شهری و روستایی از بخش‌های اقتصاد تولیدی و خدماتی

بر اساس نتایج جدول ۳-۸ سهم اقتصاد روستایی و شهری از رشته فعالیت‌های تولیدی به ترتیب ۵۳ و ۴۷ درصد و سهم اقتصاد روستایی و اقتصادی شهری از رشته فعالیت‌های خدمات به ترتیب ۸ و ۹۲ درصد در سال ۱۳۹۳ بوده است.

جدول ۳-۸- سهم اقتصاد روستایی و شهری از رشته فعالیت‌های تولیدی و خدماتی در کل کشور (درصد)

شرح	کل	تولیدی	خدماتی
اقتصادی کل کشور	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
اقتصاد شهری	۷۴	۴۷	۹۲
اقتصاد روستایی	۲۶	۵۳	۸

ماخذ: طرح حساب‌های ملی، مرکز آمار ایران

شکل ۳-۸- سهم بخش خدمات در اقتصاد شهری و روستایی (درصد)

شکل ۳-۷- سهم بخش تولید در اقتصاد شهری و روستایی (درصد)

۳-۲-۷- ارزش افزوده بخش های اقتصادی کل کشور، شهری و حوزه روستایی بدون نفت

براساس نتایج جدول ۳-۸ سهم ارزش افزوده بخش های اقتصادی بدون نفت مشاهده می شود بخش معدن بدون در نظرگرفتن نفت خام و گاز طبیعی در اقتصاد حوزه روستایی نسبت به کل معادن کشور با نفت و بدون نفت تنها ۹/۲ درصد ارزش افزوده آن در حوزه روستایی تولید می شود. همچنین سهم تولید ناخالص داخلی حوزه روستایی بدون نفت نسبت به تولید ناخالص داخلی با نفت به میزان ۲۱ درصد می باشد.

جدول ۳-۹- ارزش افزوده بخش‌های اقتصاد کل کشور با نفت و ارزش افزوده بخش‌های حوزه روستایی بدون نفت، به قیمت جاری - میلیارد ریال / سال ۱۳۹۳

بخش‌های اقتصادی	کل کشور با نفت	ارزش افزوده بخش‌های اقتصاد روستایی بدون نفت	سهم روستایی نسبت به کل کشور (درصد)
کشاورزی، شکار و جنگلداری	۱۴۱۶۶۵۲	۱۲۴۷۵۶۸	۸۸.۱
ماهگیری	۵۶۶۴۳	۴۹۶۲۵	۸۷.۶
معادن	۹۸۵۱۸۸	۹۰۴۸۵	۹.۲
صنعت	۱۷۵۹۸۹۲	۴۲۳۶۵۹	۲۴.۱
تأمین آب، برق و گاز طبیعی	۸۲۲۹۲۶	۱۰۹۶۴۵	۱۳.۳
ساختمان	۴۸۸۳۶۶	۳۳۸۳۱	۶.۹
عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها	۱۷۲۹۴۳۹	۱۵۹۱۸۴	۹.۲
هتل و رستوران	۱۲۱۸۷۸	۱۸۰۸۶	۱۴.۸
حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات	۱۰۰۷۷۲۲	۶۷۲۶۷	۶.۷
واسطه‌گری‌های مالی	۲۲۰۱۵۹	۶۲۶۵	۲.۸
مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار	۱۳۶۰۹۵۴	۹۱۷۹۷	۶.۷
اداره امور عمومی، دفاع و تامین اجتماعی	۵۴۷۸۹۱	۲۷۲۴۲	۵.۰
آموزش	۳۶۱۴۳۵	۴۶۵۵۰	۱۲.۹
بهداشت و مددکاری اجتماعی	۳۷۳۸۹۰	۹۷۸۳	۲.۶
سایر خدمات عمومی، اجتماعی، شخصی و خانگی	۱۸۵۸۸۴	۴۶۳۸	۲.۵
جمع	۱۱۴۳۸۹۱۹	۲۳۸۵۶۲۴	۲۰.۹
خالص مالیات بر واردات	۴۸۲۵۱	۲۲۵۷۷	۴۶.۸
تولید ناخالص داخلی	۱۱۴۸۷۱۷۰	۲۴۰۸۲۰۱	۲۱.۰

ماخذ: طرح حساب‌های ملی، مرکز آمار ایران

۳-۲-۸- ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی حوزه روستایی بدون نفت

براساس نتایج جدول ۴-۸ سهم ارزش افزوده هر یک از بخش‌های اقتصادی بدون نفت نسبت به تولید کل حوزه روستایی نشان می‌دهد. بخش کشاورزی، شکار و جنگلداری بالاترین میزان سهم ارزش افزوده یعنی (۵۱/۸ درصد) و بخش صنعت ۱۷/۶ درصد و بخش مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار نیز ۴/۶ درصد بیشترین سهم ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی حوزه روستایی را تشکیل می‌دهند. همچنین نتایج جدول ۵-۸ سهم ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی بدون نفت نسبت به تولید ناخالص داخلی بدون نفت کشور را نشان می‌دهد. سهم تولید ناخالص داخلی اقتصاد بدون نفت روستایی نسبت به تولید ناخالص داخلی کشور بدون نفت ۲۳/۳ درصد می‌باشد.

جدول ۳-۱۰- ارزش افزوده بخش‌های اقتصاد حوزه روستایی بدون نفت به قیمت جاری- میلیارد ریال/ سال ۱۳۹۳

بخش‌های اقتصادی	ارزش افزوده بخش‌های اقتصاد روستایی	سهم هر بخش نسبت به کل تولید روستایی (درصد)
کشاورزی، شکار و جنگلداری	۱۲۴۷۵۶۸	۵۱.۸
ماهیگیری	۴۹۶۲۵	۲.۱
معادن	۹۰۴۸۵	۳.۸
صنعت	۴۲۳۶۵۹	۱۷.۶
تأمین آب، برق و گاز طبیعی	۱۰۹۶۴۵	۴.۶
ساختمان	۳۳۸۳۱	۱.۴
عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها	۱۵۹۱۸۴	۶.۶
هتل و رستوران	۱۸۰۸۶	۰.۸
حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات	۶۷۲۶۷	۲.۸
واسطه‌گری‌های مالی	۶۲۶۵	۰.۳
مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار	۹۱۷۹۷	۳.۸
اداره امور عمومی، دفاع و تامین اجتماعی	۲۷۲۴۲	۱.۱
آموزش	۴۶۵۵۰	۱.۹
بهداشت و مددکاری اجتماعی	۹۷۸۳	۰.۴
سایر خدمات عمومی، اجتماعی، شخصی و خانگی	۴۶۳۸	۰.۲
جمع	۲۳۸۵۶۲۴	۹۹.۱
خالص مالیات بر واردات	۲۲۵۷۷	۰.۹
تولید ناخالص داخلی	۲۴۰۸۲۰۱	۱۰۰.۰

ماخذ: طرح حساب‌های ملی، مرکز آمار ایران

جدول ۳-۱۱- ارزش افزوده رشته فعالیت‌های اقتصادی کشور به تفکیک شهری و روستایی بدون نفت - قیمت‌های جاری سال ۱۳۹۳ / ارزش میلیارد ریال

شرح فعالیت‌ها	ارزش افزوده بخش‌های کل کشور بدون نفت	ارزش افزوده بخش‌های حوزه شهری بدون نفت	ارزش افزوده بخش‌های حوزه روستایی بدون نفت	سهم (درصد)
کشاورزی، شکار و جنگلداری	۱۰۴۱۶،۶۵۲	۱۶۹۰،۸۳	۱۲۴۷۵۶۸	۸۸.۱
ماهگیری	۵۶،۶۴۳	۷۰،۱۹	۴۹۶۲۵	۸۷.۶
سایر معادن	۹۷،۵۸۳	۷۰،۹۸	۹۰،۴۸۵	۹۲.۷
صنعت	۱۰۴۹۶،۹۹۶	۱۰۷۳۳۳۷	۴۲۳۶۵۹	۲۸.۳
تأمین آب، برق و گاز طبیعی	۸۲۲،۹۲۶	۷۱۳۲۸۱	۱۰۹۶۴۵	۱۳.۳
ساختمان	۴۸۸،۳۶۶	۴۵۴۵۳۵	۳۳۸۳۱	۶.۹
عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها	۱۰۷۲۹،۴۳۹	۱۵۷۰۲۵۵	۱۵۹۱۸۴	۹.۲
هتل و رستوران	۱۲۱،۸۷۸	۱۰۳۷۹۲	۱۸۰،۸۶	۱۴.۸
حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات	۹۹۹،۷۸۷	۹۳۲۵۲۱	۶۷۲۶۷	۶.۷
واسطه‌گری‌های مالی	۲۲۰،۱۵۹	۲۱۳۸۹۴	۶۲۶۵	۲.۸
مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار	۱۰۳۶۰،۹۵۴	۱۲۶۹۱۵۷	۹۱۷۹۷	۶.۷
اداره امور عمومی، دفاع و تأمین اجتماعی	۵۴۷،۸۹۱	۵۲۰۶۴۹	۲۷۲۴۲	۵.۰
آموزش	۳۶۱،۴۳۵	۳۱۴۸۸۵	۴۶۵۵۰	۱۲.۹
بهداشت و مددکاری اجتماعی	۳۷۳،۸۹۰	۳۶۴۱۰۷	۹۷۸۳	۲.۶
سایر خدمات عمومی، اجتماعی، شخصی و خانگی	۱۸۵،۸۸۴	۱۸۱۲۴۶	۴۶۳۸	۲.۵
جمع ارزش افزوده رشته فعالیت‌ها	۱۰۲۸۰،۴۸۳	۷۸۹۴۸۶۰	۲۳۸۵۶۲۴	۲۳.۲
خالص مالیات بر واردات	۴۸۲۵۱	۲۵۶۷۴	۲۲۵۷۷	۴۶.۸
محصول ناخالص داخلی بدون نفت (به قیمت بازار)	۱۰۳۲۸۷۳۴	۷۹۲۰۵۳۳	۲۴۰۸۲۰۱	۲۳.۳

ماخذ: طرح حساب‌های ملی، مرکز آمار ایران

نتیجه‌گیری

حساب تولید روستایی مجموعه‌ای از حسابداری جامع بر اساس الگوی سیستم حساب‌های ملی است که به صورت جامع و هدفمند مطالعه کمی و منظم فعالیت‌های اقتصادی روستا را برای یک دوره زمانی معلوم، معمولاً یک سال، امکان‌پذیر می‌سازد.

از نظر اهمیت و کاربرد نیز، حساب تولید حوزه روستایی، نقش شایان توجهی را در برنامه‌ریزی روستایی، بررسی عملکرد اقتصاد روستایی و تحلیل امکانات و پتانسیل‌های روستایی به عهده دارد. به طوری که تحقق اهداف برنامه‌ریزی روستایی بدون استفاده از یافته‌ها، شاخص‌ها و متغیرهای حساب‌های روستایی امکان‌پذیر نیست. به عبارت دیگر همان‌طور که سیستم حساب‌های ملی و استانی، چارچوب حسابداری جامع و منسجمی برای تنظیم و ارائه داده‌های اقتصادی کشور و استان‌ها به دست می‌دهد، حساب تولید روستایی نیز همین چارچوب را در حوزه‌ی روستایی عرضه می‌کند. لذا تهیه و در دست داشتن چنین حساب‌هایی به مطالعات و شناخت پتانسیل‌های موجود در روستاها کمک کرده و انجام سیاست‌گذاری، تصمیم‌گیری اقتصادی و یا برنامه‌ریزی در جهت توسعه روستایی را ممکن می‌سازد.

اهم نتایج و یافته‌ها به شرح زیر است:

- کل تولید ناخالص داخلی کشور به قیمت‌های جاری در سال ۱۳۹۳ بالغ بر ۱۱۴۸۷۱۷۰ میلیارد ریال بوده است. از این میزان تولید، ۸۴۶۹۵۴۳ میلیارد ریال مربوط به اقتصاد شهری، معادل ۷۳/۶ درصد و ۳۰۳۵۷۱۴ میلیارد ریال در حوزه روستایی، معادل ۲۶/۴ درصد می‌باشد.
- سهم ارزش افزوده‌ی بخش کشاورزی در کل تولید ناخالص داخلی روستا ۴۱/۱ درصد، بخش معدن ۲۳/۷ درصد و بخش صنعت با ۱۴ درصد عمده‌ترین سهم تولید ارزش افزوده را به خود اختصاص داده است.
- از کل تولید ناخالص داخلی کشور در سال ۱۳۹۳ که ۱۱۴۸۷۱۷۰ میلیارد ریال بوده است، ۴۷۰۶۷۴۲ میلیارد ریال به بخش تولیدی و ۶۷۸۰۴۲۹ میلیارد ریال مربوط به بخش خدمات است. به عبارت دیگر از کل اقتصاد کشور در سال ۱۳۹۳، به میزان ۴۱ درصد مربوط به بخش تولید و ۵۹ درصد مربوط به بخش خدمات است.
- از کل تولید اقتصادی روستایی ۳۰۳۵۷۱۴ میلیارد ریال به میزان ۲۴۷۲۶۸۱ میلیارد ریال (معادل ۸۱/۵ درصد) مربوط به بخش تولید و تنها ۳۳۰۵۶۳۰ میلیارد ریال (معادل ۱۸/۵ درصد) مربوط به بخش خدمات

- است. این در حالی است که سهم ارزش افزوده‌ی کل تولید ناخالص داخلی در اقتصاد شهری، ۲۶/۴ درصد مربوط به فعالیت‌های تولیدی و ۷۳/۶ درصد مربوط به فعالیت‌های خدماتی است.
- سهم اقتصاد روستایی در سال ۱۳۹۳ از اقتصاد کل کشور ۲۶/۴ درصد و سهم اقتصاد شهری از اقتصاد کل کشور ۷۳/۶ درصد است.
  - سهم اقتصاد روستایی از رشته فعالیت‌های تولیدی در سال ۱۳۹۳ به میزان ۵۳ درصد و سهم اقتصاد شهری از رشته فعالیت‌های تولیدی ۴۷ درصد نسبت به کل واحدهای تولیدی بوده است.
  - سهم اقتصاد روستایی از رشته فعالیت‌های خدماتی در سال ۱۳۹۳ به میزان ۸ درصد و سهم اقتصاد شهری از رشته فعالیت‌های خدماتی ۹۲ درصد بوده است.

مرجع‌ها

- مرکز آمار ایران، ۱۳۹۳، نتایج طرح کارگاه‌های صنعتی ۱۰ کارکن و بیشتر
- مرکز آمار ایران، ۱۳۹۳، نتایج طرح معادن فعال کشور
- مرکز آمار ایران، ۱۳۹۳، هزینه در آمد خانوارهای شهری و روستایی
- اطلاعات طرح‌های تفصیلی ویژه جدول داده- ستانده حساب‌های ملی بخش‌های خدمات
- مرکز آمار ایران، ۱۳۹۲، اطلاعات حساب‌های منطقه‌ای دفتر حساب‌های اقتصادی
- بیان عملکرد بخش تامین آب، برق و توزیع گاز طبیعی
- مرکز آمار ایران، ۱۳۹۲، نتایج طرح هتل و رستوران از طرح‌های جاری
- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۲، نتایج سرشماری عمومی کارگاهی صنعت و معدن و تعدیل کارگاه برای سال ۱۳۹۳
- دفتر حساب‌های اقتصادی مرکز آمار ایران، اطلاعات ثبتی واسطه‌گیرهای مالی بانک‌ها و بیمه‌ها
- مرکز آمار ایران، نتایج طرح آمارگیری از بخش ساختمان و مسکن
- مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری عمومی نفوس مسکن سال ۱۳۹۰
- مرکز آمار ایران، نتایج طرح فعالیت‌های بازرگانی ۱۳۹۲
- مرکز آمار ایران، ۱۳۹۱، نتایج طرح آمارگیری ICT روستایی
- مرکز آمار ایران سال ۱۳۹۳ شاخص قیمت کالاها و خدمات مصرف روستایی
- مرکز آمار ایران، ۱۳۹۲، نتایج طرح گاوداری صنعتی و مرغداری‌های صنعتی
- قانون بودجه کشور، ۱۳۹۳ و فایل خزانه عملکرد بودجه عمرانی جاری برحسب برنامه‌ای کشور
- مرکز آمار ایران، اطلاعات جمع‌آوری ویژه حساب‌های منطقه‌ای بخش‌های حمل و نقل، آموزش، بهداشت استان‌های کشور دفتر حساب‌های اقتصادی سال ۱۳۹۳
- مرکز آمار ایران، ۱۳۹۳، سالنامه آماری کشور
- آمار نامه آموزش و پرورش، ۱۳۹۳
- مرکز آمار ایران، تعاریف و مفاهیم سیستم حساب‌های ملی
- مرکز آمار ایران، سیستم حساب ملی، SNA2008 و SNA1993
- مرکز آمار ایران، ۱۳۹۲، نتایج طرح آمارگیری شیلات
- مرکز آمار ایران، حساب‌های ملی و منطقه‌ای سال ۱۳۹۳

مرکز آمار ایران، نتایج طرح آمارگیری ویژه حساب جدول داده- ستانده رشته فعالیت‌های فرهنگی، ورزشی، مذهبی و سیاسی

مرکز آمار ایران، اطلاعات طرح فعالیت‌های اقتصادی خانوارهای دارای تولیدات صنعتی

آمارنامه وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۹۳

مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی کشاورزی سال ۱۳۸۳ و ۱۳۹۳

آمارگیری‌های موردی رشته فعالیت‌های اقتصادی سال ۱۳۹۳ ویژه حساب‌های منطقه‌ای در ۳۱ استان کشور